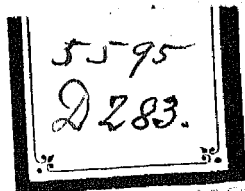

NAUKA O SLOHU.

Ku prospěchu

žáků nižších tříd škol středních, škol měšťanských,
vyšších dívčích atd.

~~384.
V. J. 18.~~

Sepsal

Jos. Jedlička,

jub. učitel c. k. ústavu učitelského v Praze.

V PRAZE.

Nákladem Jana B. Reinitzra a spol.

1879.

O B S A H.

	Stránky
I. Proprava.	
Co sloh jest	1
O řeči spisovné	1—9
Zástupky *) a vidy	9—23
Obvěti č. periody	23—26
II. O slohu vůbec	27—29
A. Skladba obvěti	30
B. Souhlasnost a líbeznot slohu	30—32
C. Užívání zástupek a vidů	9—23
D. Podrobné stopování rozdílů slohu nižšího, vyššího a středního	27—29
III. O slohu prosaickém zvlášt	33
A. Sloh historický č. dějepravný	35—68
B. Sloh naučný č. didaktický	68—76
C. Sloh listovní	76—98
D. Sloh jednací č. právní	98—99

*) Omylem tiskovým stalo se, že v slově „zástupky“ vynecháno „k.“

L

P r o p r a v a.

Co sloh jest.

Způsob, kterým myšlenky, city a žádosti své s jinými sdílíme, nazývá se *slohem*, v užším pak smyslu slova *slohem slovesným*. *)

Kdo chce aneb jest mu myšlenky, city a žádosti své s jinými řádně sdělovati, musí přiměřeně obeznán býti s některými obory; třeba, aby především věděl, jaká jest *náležitost řeči spisovné*.

⊙ řeči spisovné.

Náležitost řeči spisovné trojí jest: řeč budiž *správná, přesna a ozdobna*.

⊙ správnosti řeči spisovné.

Správnosti řeči rozumí se, aby slova tak ohýbala a psala se, jak toho pravidla zpytateli jazyka ustanovená vyžadují. Od formy přísně mluvnické není žádnému spisovateli se uchýliti. Pouze básník nevšimá sobě *úzkých* mezí grammatických, užíváje tvarů prstonárodních; avšak nikdy snad v té příčině, že jsou srozumitelnější, nýbrž jen tehdaž, když vyšší pravidla básnická velí, aby šetřilo se *povahy* či rázu osoby neb situace, kterou

*) Slavný náš *Jungmann* dí ve „*Slovesnosti*“ své takto: Jakosti slohu na třech mohutnostech založeny jsou: *světlost, líbeznost a mocnost*

lčiti právě jest úkolem básně. Jedině básník dramatický, skladatel písní národních smí, ba musí užiti někdy forem prstonárodních, aby n. p. ve veselohře nemluvil nádenník jako učenec; ale nikoliv básník ve zpěvích čistě lyrických, v znělkách, odách, básních elegických, krajinských, popisných, didaktických a. t. d.

O přesnosti řeči spisovné.

Přesnost řeči záleží v tom, aby užívalo se jen takových

A. slov a v takém

B. smyslu i v také

C. vazbě,

jak toho *duch jazyka* žádá.

A. Přesnost v slovech uráží.

1. *Staromluv* (archaismus), t. slovo někdy u starých předků běžné, nyní však vymizelé, n. p. *vterý* m. *druhý*; *škorně* m. *boty*; *tuča* m. *mračna*; *lubice* m. *milenka*.

2. *Novomluv* (neologismus), t. slovo bez potřeby schvalně utvořené, n. slovo nové, kterého posud v jazyku užíváno nebylo a na místě jehož dobré a dávno již užívané slovo jest, n. p. *boucharon* m. *dělo*, *kus*. Pro pojmy a vynálezy nové však musí se slova nová tvořiti dle obdoby na duchu jazyka založené *).

3. *Krajinomluv* (provincialismus) t. pokrajinské mluvení n. slovo, podnářečný neb krajinský výraz, jenž v některých krajinách užívaný a do řeči spisovné uvedený jest, n. p. *nožíky* m. *nůžky*; *banče* m. *house*. **)

*) *Malý* ve své „*Slovesnosti*“ dobře dí: Svět i člověčenstvo neustále ku předu jdou, nové myšlenky se rodí, nových vědomostí přibývá, nové potřeby se ukazují a nové věci se vymýšlejí; potřeba také nových slov.

***) *Jungmann* dí: Slova jenom části lidu povědomá nazývají se krajinnými, poněvadž jen na jisté krajiny obmezená jsou, mimo které smysl jich znám není. N. p. *Ovoušek*, *měch*, *buchta*, *panáček*, *kalý*, *časný* m. *chléb*, *pytel*, *knedlík*, *duchovní*, *dobrý*, *užitečný*.

4. *Cizomluv* (barbarismus), t. j. výrok z cizího jazyka vzatý; n. p. *retuňk* m. *vysvobození*; *fedrovat* m. *příspěti*, *dopomoci* atd.

Cizojazyčných slov však nelze zatracovati:

- a) Je-li slovo literaturou novověkou jaksi zevšenárodnělé a má-li, jak se říká, právo sousedské. N. p. *Civilisace*, *dramatický*.
- b) Je-li zákony jdoucími přijato za význak jakéhosi poměru v státě. N. p. *Purkmistr*, *protokol*.
- c) Je-li co výraz technický zobyčejnělé, a tedy jasnější než slovo nově utvořené. N. p. *Terc*, *quarta*, *trocheus*. — Jest jen radno, aby taková slova pokud lze dle pravidel mluvnice naší utvářovala a ohýbala se, a proto nám lépe zní „*trochej*“ než „*trocheus*“.
- d) Je-li vzato z jazyka příbuzného (slovanského) a naší řeč obohacuje, aneb nedostatku skutečnému odpomoci stačí. N. p. *Příroda* (z ruštiny), ač dále, tím hůře (z polštiny) m. čím dále, tím hůře.

Pozn. Ouzkostlivé vyhýbání se slovům cizojazyčným i v těchto případech (a, b, c, d) slove čistomluvností (purismus). N. p. *Libozněna* m. *fortepiano*; *síla blesková* č. *mlveno* m. *elektrína* a t. d.

5. *Chybomluv* (soloecismus), t. j. mluvnická chyba u spojování slov. N. p. *Mimo kaprů* m. *kapry*.

Pozn. *Jungmann* píše o *cizomluvu* a *chybomluvu* takto: *) „Co Boleaux od básníka, to my od každého spisovatele žádáme:

Měj šetrnost k jazyku v nejvyšším zápalu básník.

Darmo uchu zvukové lahodí nevlastně a vlnadně slov nebo sad (vět) strojených; cizo- neb chybomluva duch můj pyšného v nadutém ti nemůž pochváliti verši.

Bez jazyka skladatel, děj jak děj, vždycky je matný.

*) Viz str. 60. *Josefa Jungmanna* „Slovesnost“ r. 1846.

B. Přesnost ve smyslu slov.

Tato vyžaduje opatrnosti:

- a) V užívání *slov souznačných* *) (synonyma), t. aby šetřilo se jich odlišnosti. N. p. Hloupý, zpozdilý, pošetilý, tupý, blbý; — krájeti, řezati, stříhati a j.

Hloupost spočívá v křivosti a matnosti pojmů, jakož i v prázdnotě moci pojímací; *zpozdilost* leží v nemotornosti úsudků; *pošetilost* leží v nejapnosti rozsudnosti (u volbě prostředků k činění); *tupý* pochopuje zvolna; *blbý* docela nic nemá, co nazývá se schopností myslící. — *Krájíme* hladce a proto věci měkké, jako chléb, maso, kůži, sukno; *řežeme* drsnaté a protož tvrdé věci, jako dřevo, kost, sklo; obojí nožem neb jiným nástrojem; *stříháme* pak nůžkami.

- b) V užívání slov *různoznačných* č. *mnohovýznamných* (homonyma), protože slovo, kterého dá se užiti ve smyslu rozdílném, obyčejně dle toho i rozdílného přístroje č. aparatu slovního vyžaduje. N. p. Otec *dal* synovi knihu. Ten mu *dal*. *Dal* se k vojsku. *Dal* se na útěk.
- c) V užívání *úslolí* **) č. *vlastnomluví* (idiotismus), aby neprotivily se duchu jazyka. N. p. Čemu se v mládí naučíš, jakobys v stáří našel. (Jung gewohnt, alt gethan.)

*) Viz spis „Mnohovýznamnost a souznačnost slov,“ od Jos. Jedličky, kterémužto dostalo se v časopisu „Krok“ zvláštního uznání.

**) Jungmann. Činiti sluší rozdíl mezi *úslolí*, *příslolí* a *pořekadlem*.

a) *Úslolí* služí takové mluvení způsobu, které se z většího dílu do jiného jazyka přenesti nedají, záležejíce ve zvláštním užívání neb spojování slov jednotných. N. p. Není ho s to. Jest mi s *velikou* škodou a hanbou. Brátí boj. Brátí na koho. Mysl dobrou vzítí.

b) *Pořekadla* (proverbialia) jsou ojednotlivělá ponětí, znamenajíce vůbec děj, neb předmět neb vlastnost jeho, a stojíce jako uprostřed mezi *úslolí* a *příslolí*. N. p. Na obě strany broušený. Dva jazyky v hubě nosí. Pouští studený i teplý dech z jedněch úst. Na dvě strany bije atd.

c) *Příslolí* (adagia) obsahují pravidla života aneb úsudek o předmětu nějakém, a ta dají se v jiné jazyky spíše překládati.

Pozn. Chyby v úsloví činí se nejsnadněji v překládání z jazyků cizích a jsou známy pod jmeny: germanism, latinism, gallicism atd. *)

C. Přesnost u vazbě slov.

Tato vyžaduje, aby šetřilo se pravidel skladby (syntaxi). Úchylek od pravidel méně se tu objevuje.

Ozdobnost řeči spisovné.

Ozdobnost jazyka hledí zvláště k tomuto:

1. Aby *blahozvučná* byla mluva a vystříhala se dle možnosti příkrosti ve zvuku, jež jeví se n. p. ve známé větě: Strě prst skrz krk. Vrť prst skrz drn.

K tomu slouží:

- a) *Vysílovka* (syncope), t. vypuštění litery na počátku neb ze středu slova. N. p. Pod zláštní péčí (m. zvláštní), nesmrtelný m. nesmrtedlný. Nesmí však rušit kořenu slova tak, aby bylo temné neb dvojsmyslné. N. p. Lehkomyslný (m. lehkomyšlný).
- b) *Vymítka* (elisio), t. vypuštění litery na konci. N. p. Pad leknutím (m. padl).

Pozn. Zanedbá-li se vymítka nebo-li nemotorně seřadí se slovo, povstane *průzev* č. zivka (hiatus), kde t. dvě stejné hlásky jdou za sebou, což zvláště ve zpěvu vadí.

Stájtež zde některé příklady: Zavaditi o něco řečí — jest *úsloví*. Zavaditi o svůj krajíc (t. začiti hospodařit pro sebe) — jest *pořekadlo*. Lepší za svým krajicem, než za cizím pecnem — jest *příslví*.

*) *Jungmann*. Každý jazyk má své zvláštní mluvení spůsoby. Jsou ony dle Herderova smyslu poklad a velká okrasa jazyka, a který spisovatel jich dobře užívá, jest pravý národní spisovatel. Angličané mají svého *Shakespear*a, *Svitla* a j.; u Němců chválí *Herder Lessinga*; u předků našich neznám v té věci národnějšího nad *Otibora* v knize: *Hádání lži a pravdy*.

- c) *Předsívka*, t. uvedení jisté vhodné souhlásky před samohláskou na počátku slova, jenž stojí vedle jiného na samohlásku zakončeného. Na př. Hluboce voráno (m. oráno).
- d) *Vsívka* (epenthesis), t. vložení samohlásky do skupení souhlásek. N. p. Charpu (m. chrpu).
- e) *Přísívka* č. přívěska (adnexio), t. přidání nějaké hlásky na konci slova, což děje se zvláště, chce-li se někdy důraz jakýsi na slovo položit. N. p. Semo tamo (m. sem tam), jáť (m. já).
- f) *Rozvod* (dialysis), když stanou se z jedné slabiky dvě. N. p. Bezejmenný (m. bezjmenný).
- g) *Opakování předřlovcce*. N. p. Tam za hory za zelené.
- h) *Přesmyčka* (metathesis). N. p. Mhla m. mlha, ač dá se považovati *mhla* za výraz podnářeční, na Moravě totiž obyčejný.

Ozdobnost řeči hledí dále k tomu, aby

2. vázala se slova tak, jak toho zákony myšlení vyžadují, ale při tom aby stavěla a řadila se tak, by to, co důležitějšího jest, ihned čtenáři jakožto důležitější se objevilo, i aby stala se mluva *jádrnější*. Jest k tomu prostředků mnoho, i zdá se, že sem též patří:

- a) *Změna vazby mluvnické* (změnění konstrukce grammatiké) nazvaná *jinopádnost* (hypallago), když se slovo přídavné změní v podstatné a te, ku kterému patřilo, položí se do genitivu. K. p. Červenost lící, krása jara; aneb když jinak započatá konstrukce zoumyslně pro jádrnost se opustí, n. př.:

Palacký vypravuje, že Přemysl Otokar I. háje se proti obžalobám naň vedeným, psal k papeži: „Neslušných daní jsem kostelům ani neukládal, ani ukládati dovolil, anobřž všechny takové přechvaty, o kterých došla mne známost, trestal jsem důkladně a práva církve *mnou* ještě množena a šířena jsou“ (m. práva církve jsem množil a šířil).

Jiný příklad.

Mladičká nevěsta zavezena leta následujícího skutečně do Konstantinopole, aby tam po řecku vychována byla; doprovodil ji tam Sezima, nejvyšší komorník králové české, předek rodu Kaunicův českých i moravských. (m. doprovozena jsouc atd.)

- b) *Obměna* (enallago), když se užívá na místě výrazu pravého slova souznačného č. synonymního. N. p. *Pobilí* zajíců na sta (m. zastřelili). Projel skoro celou Evropu, nyní dlí v zemích Vlachů (m. v Itálii). — Slovo-li užité jen pro větší váhu a sílu na místo slabšího se položí, slove to *důraz* (emphasis).
- c) Když výrok č. přísudek řídí se ne dle rodu a čísla podmětneho, ale dle rodu neb čísla podmětu skutečného, ne dle slova, ale dle významu jeho. N. p. Postavilo se děvče v čelo vojska, a *vedla* muže do boje (m. vedlo). Slyšíš sbor lesních pěvců? *Zpívají* slávu jara (m. zpívá). Grammatikové to nazývají *významosled* (synesis).
- d) *Historická přítomnost* (praesens historicum), když pro živost a jasnost vypravování užívá se času přítomného na místě minulého, ač přísně minulý byl měl státi. N. p. Zkořen *chvátám* se k zemi vrci a vroucně vzeji v nebes výš (m. *chvátal* atd.).
- e) *Obvěta* (periodus, perioda), zvláštní sčlankování více vět v jednu pro blahozvučnost a jádrnost. Čtením klassických spisů shledá se tvarů obvětných rozdíl i zvláštnost latinských, německých, českých i vůbec slovanských. (Viz o obvětě, až o ní zvláště bude pojednáváno).
- f) *Konecpřed* (hysteron proteron). Vyžaduje zákon důslednosti, aby se u vypravování šetřilo posloupností skutků, by *napřed* vyslovilo se, co dříve se děje, a pak teprv, co stalo se později. Ale jsou příklady, zvláště u básníků, kde se líčí zmatek neb vášeň překypující a podobně, že zmatek panuje v seřazení slov i vět, což nazýváme *konecpřed*. N. p. Pověstné Virgiliovo: „Moriatur et in media arma ruamus.“ (Umírejme a v střed zbraní se vrhněme.)

Ozdobnost řeči vyžaduje:

3. *Plnost*, aby totiž myšlenky slovy podány byly zevrubně se všemi okolnostmi i poměry svými. K tomu slouží:

a) *Přímětek* (epitheton), druhdy též *příznak* zván, když k jednotlivým slovům pro barvitější vytknutí věci přidá se jiné slovo, povahu neb jakost neb jiné poměry věci značící. Přímětek nejčastěji jest slovo přídavné, ale může i jiným slovem i pouhou částicí i krátkou větou býti vysloven. Jakých hlavně přímětků jasnost slohu vyžaduje, učí známý hexameter: quid, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Po česku:

Co, kdo, jakou pomocí vykonal, kde, proč, kterak a kdy?

Přímětek sluje *potřebný*, je-li bez něho věc temna; *krášlivý*, slouží-li pouhé ozdobě slohu. V epických básních bývá někdy přímětek nerozdílný přídavek věci neb osoby nějaké, a pak se nazývá *stálý*. N. p. *Čurila Plenkovič* u Čelakovského nazývá se neustále *mládec*.

Pozn. Je-li přímětek krátkou větou neb aspoň několika slovy jako z věty zkrácené povstalými vysloven, nazývá se *přístavek* (appositio), což skoro nemá rozdílu od *přívlastku* (attribut).

b) *Souslov* (synonymis), když užívá se více slov souznačných k jasnějšímu vylíčení věci. N. p. On jest člověk *přívětivý, láskavý a líbezný*.

Pozn. Jakož povědělo se již výš o *jinopadnosti* (hypallage), že změní slovo přídavné v podstatné, položíc podstatné jméno prvnější v genitiv, jádrnosti slouží; tak jest hojně příkladů, že pro plnost slohu ono z přídavného utvořené podstatné spojí se s prvnějším podstatným spojku *a*. N. p. Na místě ocelovými meči poroubali nepřitele, — *ocelí a meči* atd.

Ozdobnost řeči vyžaduje:

4. *Úsečnost* (praecisio), aby totiž slova jen v té mnohosti a v tom smyslu užívána byla, co potřebí jest k vylíčení podstatných pomyslů, aby tedy byla odměřena a věrna.

Úsečnost uráží:

- a) *Nadplněk* (pleonasmus), t. j. nahromadění slov zbytečných;
 b) *týžmluv* (téhožmluva n. *tážmluvnost*, téžmluvnost, *tautologie*), jestliže tatáž myšlenka jinými slovy se opakuje.

Pozn. Něco podobného, jako jest výš zmíněný *významosled*, jest *spřežka* (zeugma), co nazývají grammatikové onen vlastně chybný způsob vazby, kde k rozličným slovům podstatným jediné sloveso se připojuje, ač toto jen jednomu z podstatných se hodí. N. p. Kronikář líčí veškerou skvostnost nádob zlatých a stříbrných, drahého kamení a hedbávi vyšívaneho, jichžto *přivezeno* několikero vozův do Čech, *mimo krásné hřebce*, zbraně a náčiní všeliké atd. *Palacký*. (Hřebců nepřivezl, nýbrž přivedl; ale krátkost č. úsečnost slohu dovo-luje přestati na jediném *přivezeno*.)

Přídavek. Úsečností č. odměřenou krátkostí proslul mezi Řeky kmen lacedemonský (č. špartanský — Lakoňané), lid to politicky vzdělaný, udatný a republikánskou pevností slavný. Jestliže se někdy řeč něčí uvede přílišnou krátkostí vyslovená, říká se tomu *krátkost* č. *úsečnost lakonická* neb *lakonská* (lakonism).

Nauka o *správnosti*, *přesnosti* a *ozdobnosti* jazyka patří do mluvnice.

Zástupy a vidy.

Zástupky a vidy č. *figury* povstaly vlastně z chudoby jazyka, když nemaje pro mnohé a v příčině smyslnosti vždy nové a nové pomysly vlastních výrazů, člověk sobě těmi slovy, jež na jazyku měl pohotově, vypomáhal. Rozkoš a záliba na obraznosti udržela zástupky a vidy v obyčeji a učinily z nich ctnost slohu.

Dosud tu a tam ve spisech našich nečiní se spravedlivý rozdíl mezi *zástupkou a videm* č. *figurou*, jakož nečiní se v obyčejném životě mezi *ponětím a vidou* (Begriff und Idee).

Jest pak *zástupka* vlastně *položení neb užití výrazu nějakého ve smyslu nevlastním* č. *přeneseném*, ať jest již onen

výraz podmětem neb přísudkem čili předmětem ve větě; všechny zástupky pak na zákonech vzpomnění spočívají.

Figurou neb videm rozumíme zase *každý způsob rčení*, necht' již leží v slově jednom, nebo v celých větách, který užívá výrazu třeba ve smyslu vlastním nebo i v zástupném, odchyluje se od obyčejného, přísnými mluvnickými pravidly řízeného mluvení.

Zástupka *změní význam*, vid toliko *tvar slov a vět*, aneb mezi slovy téhož významu volí aneb slova omezí. Dle toho tedy arci grammatické úchytky od přísných pravidel jsou též figury. Figura jest dle toho *způsob rčení*, nikoliv *způsob neb druh myšlenek*; pročež nenáleží mezi vidy to, čím řečníci pravdu svého thema dokazovati ve zvyku mají, nýbrž to jsou *řečnické důvody*, jako:

výměr (definice), výklad (interpretatio), příčiny (causae), následky (consequentiae), prospěch (utilitas), z opaku škoda (damnum), výrok (gnoma), příklad (exemplum), bájka (fabula), historie (narratio), pořekadlo (adagium), doložení (applicatio), doklad (doctum citatum), napomínka (exhortatio), prosba (deprecatio). Všech takových a podobných důvodů může arci i prosaista i básník užiti; ale to nejsou figury, anyž neleží v pouhém *způsobu rčení*, nýbrž z látky samé, z pomyslu vzaty jsou, jako učidla a budidla.

A. Zástupky.

Mohutnost duše, představovati sobě věci nepřítomné, jest obrazotvornost, a ta rozpadá se na dva druhy, a sice:

1. *Paměť*, t. vlastnost duše, za kterou podržujeme obrazy předmětů smysly již pojatých.

2. *Obraznost* č. *fantasie*, t. vlastnost duše, za kterou tvoříme sobě představy předmětů smysly nepojatých. Onen zákon paměti, jímž si obrazy předmětů již dávno pojatých, obrazy novými představami již z mysle vypuzené aneb jinými zatemnělé znovu na vědomí přivádíme, nazývá se *vzpomnění*.

Vzpomnění zakládá se na čtverém zákonu:

- a) Vzpomínáme si na věc zapomenutou, znamenáme-li nějakou jinou, jí podobnou — *zákon podobnosti*. N. p. Rtuťí obělený peníz upomene na stříbrný zlatník; vzpomínáme si na člověka před lety vídaného, spatříme-li někoho, jenž jest mu podoben.
- b) Vzpomínáme si na předmět zapomenutý, znamenajíc nějaký jiný, jenž se zapomenutým nerozdílně a nevyhnutelně v též době jsme znamenaly — *zákon soudobnosti*. N. p. Vidouce mnoho dubů pohromadě státi, pomníme na les. Vidouce podobiznu Mozartovu, pomníme na mistrné skladby hudební. Slyšíce arii: „V tej zemi té milučkěj“ vzpomeneme si na operu „Dráteník“.
- c) Vzpomeneme si na předmět zapomenutý, znamenajíc nějaký jiný, jenž vždy po něm neb před ním, neb v témž prostoru vedle něho aneb náhodou s ním od nás znamená býval — *zákon posobnosti*. N. p. Slyšíce zvon chrámový zníti, vzpomínáme na lidi do kostela jdoucí. Vidouce klec, v níž býval stehlík, vzpomínáme si na stehlíka; vidouce klobouk přítelův, vzpomínáme si na přítele.
- d) Vzpomínáme si na předmět zapomenutý, znamenajíc nějaký jiný, jenž jest opak zapomenutého — *zákon opaku* č. *protivy* — *protisobnost*. N. p. Slyšíce nemotorného hráče na housle, vzpomínáme na výtečníka a j.

Mluva lidská dílem není tak bohata, aby pro všechny pojmy měla vždy zvláštní výrazy, a musí pomoci sobě časem užitím téhož výrazu k vyznačení rozličných jiných ponětí. Avšak nejen nouze ale i bažení, aby řeč byla *jasnější, krásnější a přívabnější* vede člověka k tomu, aby užíval výrazu některého k vyslovení ponětí jiného, než jaké výraz o něm obyčejně a vlastně vyznamenává. Takové užívání slova ve smyslu nevlastním, jako by řekl *přeneseném*, sluje *zástupka* č. *tropus*.

Tak jako jest zákonů vzpomenění, může i zástupek jen čtvero býti:

1. *Zástupka*, spočívající na podobnosti, slove *přenáška* (metafora). Tato přenáší:

- a) *Tělesné na tělesné.* N. p. *Ruka alabastrová, kvetoucí jinoch, vlasy havraní, hrdlo labutí, chrpová očka, slunce zlaté.*
- b) *Tělesné na netělesné.* N. p. *Jadrná řeč, tvrdá mysl, ostrý duch, ruka smrti, naděje se zelená.*
- c) *Netělesné na tělesné.* N. p. *Luna truchlivá, slunce se usmívá, hrdý hrad, meč vraždivý.*
- d) *Netělesné na netělesné.* N. p. *Štědrost šlechetná, osud žalostivý, modlitba tklivá.*
- Pozn. Zástupkou touto jest*
- aa) *buď jméno přídavné.* N. p. *Sladké jméno, zlatá řeč, čistá radost, aneb*
- bb) *jméno podstatné.* N. p. *Pata hory, na perutěch větru, propast hříchu; aneb*
- cc) *sloveso.* N. p. *Ssaje v duši slovo útěchy. Zahorel láskou k vědám. Osvěttil rozum.*

2. *Zástupku, spočívající na soudobnosti, nazýváme pří-
mínku (synektoche). Tato staví:*

- a) *Díl za celek.* N. p. *Udatné srdce (m. člověk) neleká se boje. Moudrá hlava ví sobě pomoci.*
- b) *Celek za část.* N. p. *Město Strakonice vyhořelo (m. v Strakonících vyhořelo mnoho domů). Pochovali matku (m. tělo její).*
- c) *Jedince za celý druh.* N. p. *Mozartové a Bethovnové (m. výtečníci hudební) se nerodí. Moudrý nezakládá bohatství na zlatě (m. na statcích pozemských).*
- d) *Rovné za větší neb menší.* N. p. *Sáhodlouhý (m. velmi dlouhý) tasil meč. Dvanáctým rokem (v mládí) kvete člověku máj věku.*
- e) *Určité číslo za neurčité.* N. p. *Nastokráte (m. velmi často) na tě myslím.*
- f) *Složený počet za jednoduchý.* N. p. *Třikrát pět (m. patnáct) počítala let.*
- g) *Množné číslo za jednotné a naopak.* N. p. *O časové (m. doba, čas) mladosti. Člověk (m. lidé) jest smrtedlný.*

3. *Zástupka spočívající na podobnosti slove přejmenování (metonymie). Tato klade:*

- a) *Předcházející za následující a naopak.* N. p. Padl v boji (m. bojoval a byl usmrcen.) Již leží v hrobě (m. umřel). Na tatičkovi roste trávníček (m. jest již dlouho pochován).
- b) *Příčinu za výsledek a naopak.* N. p. Požil vína více než snesl (m. opil se). Město jest v popel obráceno (m. shořelo). Sil okem blesky co černá bouře (m. rozzlobil se).
- c) *Přivodce za věc způsobenou.* N. p. Četl jsem Čelakovského (m. spisy jeho). Jablonský se mládeži líbí (m. básně Jablonského).
- d) *Velitele za ty, jimž velí.* N. p. Vůdce položil most přes řeku (m. vojáci).
- e) *Místo za to, co tam bylo.* N. p. Celý chlév mu vyhynul (m. všechen dobytek).
- f) *Obsah za místo.* N. p. Valili do sklepa pivo (m. sudy).
- g) *Místo osoby neb věci vlastnost.* N. p. Ochrana ctnosti (m. ctnostných), mstitel nepravosti (m. nepravostných).
- h) *Znamení za to, co vyznamenává.* N. p. Hodil mu k nohám rukavici (m. vyzval jej na souboj). Hůl a mošna byly mu dědictvím (m. žebрал po smrti otcově).
- i) *Látku za formu.* N. p. Chodí v hedbáví (m. v hedbávných šatech). Vypadla mu z ruky zhoubná ocel (m. meč).
- k) *Nástroj za věc jím způsobenou.* N. p. Pluhem zabývá se venkovan (m. oráním, rolnictvím). Živí se jehlou (m. šitím — jest krejčí).

4. *Zástupka*, jež zakládá se na protisobnosti, slove *opáčné mluvení* (ironie). N. p. To je řekl *on se bojí hastruše*. Sem patří :

- a) *Lepomluv č. něžnomluv* (eufemismus), nevytkne-li pravou měrou nějakou vlastnost, nýbrž zmírňovacím způsobem ji naznačí. N. p. Na místě: „Zrada vlasti jest hanebný zločin“, řeklo by se: „V zradě vlasti *nelzež* nic šlechtného“.
- b) *Zislomluv č. úšklebek* (sarkasmus), spojí-li se obě protivy, aby jedna z nich porazila se. N. p. *Ó, ty nevinný beránku!* neuškodils mi, ale zhubils mé zdraví, jako dravec zabodl jsi drápy své do těla mého. — Na slovo vzaty

sarkasmus jest ono židovské k P. Ježíši: *Jsi-li Kristus, syn Boží! pomoz si* atd.

Při všech zástupkách může se státi :

1. že významem tropickým, vzatým od živého a připojeným k neživému, neživé zosobní se. N. p. *Slunce se usmívá, žalostná slza, sosna zpívá, potůček bublá, přívětivá květina, růže dech, smrt ho svou kosou zasáhla.*

2. Někdy zase vyžaduje zástupka jedna pro úplnost své krásy, aby přidala se jí ještě jedna neb dvě. N. p. *Červené líce zbledly, růže na lícech zbledly* č. *svadly. Hvězda mého štěstí zhasla* atd.

Jak již dříve pověděno, jsou zástupky buď *nuzny*, z nedostatku v řeči samé pocházející, a ne *libovolny*; a tyto čelí ku zvýšení jasnosti, krásy a půvabnosti slohu, jichž právě užívá se v slohu básnickém.

B. Vidy č. figury.

Vid č. *figura* jest každý způsob rčení, ať již leží v slově jednom anebo v celých větách, když, užívaje výrazů ve smyslu vlastním aneb nevlastním, odchyluje se od obyčejného, přísnými pravidly řízeného mluvení. Jsouť pak :

I. Vidy pro zvučnost slohu užívané.

Sem náleží

- a) *Souliternost* (alliterace), když jistá litera v začátečních aneb dílem i prostředních souhláskách několika slovy se objevuje. N. p. *Lípa libý ljeje chlad. Vítej světlo svaté, prvorozený synu nebes.*
- b) *Souznění* (assonance), je-li v několika slovích zvuk samohlásek týž. N. p.

Ach žalost, ach žalost,
hořký to kořínek.

Pozn. Souznění někdy i v prostomluvě užívá se. N. p. Bez ladu a skladu.

- c) *Rým* (consonantia) jest shoda zvuku v koncích veršů. Máme rým *silný* (*mužský*), končí-li se zdvihem, *slabý* (*ženský*), končí-li se kladem. *) N. p.

— — — — —
 A tak, synu, hřích odívá
 — — — — —
 v půvabný se často šat;
 — — — — —
 co však roucho toto skrývá
 — — — — —
 jedovatý jesti had.

Otče náš, milý Pane,
 dej nám ducha svatého;
 prosíme, ať se stane,
 pro Krista Syna Tvého.

- d) *Shodnozvuk* (kongruencie), užívá-li se více slov, zvuk věci líčené napodobujících. (Básník k tomu volí obyčejně úměr přiměřený.) N. p.

Koně-li ve běhu
 kopyty dupotají:
 čemu se dupoty
 podobají?
Dupoty,
cupoty
 na zem a půdu,
tepotu, dupotu
 se podobají.

- e) *Hra ve slovích* (annominatio, Wortspiel), když brzy po sobě jedno buď stejně neb podobně znějící slovo několi-kráté zvláště v rozličných smyslech se užívá. N. p. Nebuď *ličha*, když *ličho* spí. *Učedník* — *mučedník*.

Užívá-li se slova jednoho brzy po sobě v témž smyslu, avšak v rozličných skloňovacích formách, jmenuje se to *mnohopádnost* (polyptotia, Wiederholung). N. p. Kde neustálá

*) *Zdvih* je slabika důraz mající a znamená se (—), *klad* však slabika bez důrazu, již znamenáme (—).

škola stala se *životem* a celý *život školou*, tam vykonává vychování úlohu svou celou.

Malého děvčátka
malá písnička,
malá, ale milá
jako perlička.

II. Vidy podmětne,

kde se mění způsob mluvení dle povahy podmětu, dle okamžitého stavu a rozpoložení mysli osoby buď *a) řečnickovy*, aneb *b) posluchačovy*, neb *c) nějaké třetí osoby*.

Ad *a)* Sem náleží:

1. *Otázka* (interrogatio, Frage), když mluvící dává slovům svým tvar tázání, ne aby snad odpověď obdržel, ale aby živěji dojal mysl posluchačovu. N. p. Kdo může vymluviti nesmírnou moc Hospodinovu, a vypravovati všecku chválu Jeho?

Proč jsi, doubravo, za jitra
mlhou šerou se oděla?
Bývalá ty má radosti,
kam jsi se poděla?
Zda-li k zemi padší, dáváš
krásu jarním poupatům?
Aneb k nebi vystoupivší
barvu letním oblakům?
Není, není mezi kvítím,
ani mezi hvězdami.
Větrové ji odvanuli,
uplynula s řekami.

2. *Vznášení* (odpověď, subjektio), když řečník na figuru otázky skutečně odpověď doloží. N. p. Viz odpověď v předcházející básni, a dále:

Kam se strojí takový hříšník?
Směle mohu říci, že do pekla.

3. *Svéoprava* (correctio, Selbstverbesserung), když mluvící výrok svůj nějaký v zápětí opraví, ne že snad je nepravý,

ale jen pro důraz větší. N. p. Nectíti otce, hřích jest; nébrž co dím? *nešlechetnost velká jest.*

4. *Pomíjení* (praeteritio, Übergehung), když řečník tvrdí výslovně, že něco nebude vykládati, ale zároveň skutečně to vykládá. N. p. Nechci vychvalovati činů tvých, ale to pravím, žes vždy šlechtěně jednal.

5. *Zamlčení* (reticentia, Verschweigung), když řečník v proudu řeči něco napoví, ale nedopoví, věda, že posluchač domyslí se toho. N. p.

Což takováto-li odvaha již vaše podjala plémě, mého že bez velení, větrové, zemi oblohu vesměš míchatí a tak vlnobitnou smíte prováděti bouři? Vás já — —, než potřebí zdvižené vlny rovnati dříve.

6. *Zvolání* (exclamatio, Ausruf) jest tetěz povahy slohové, jako otázka a sluje také *podivení* (aj! ejhle!), aneb přání (kýž!). — Sem patří též žehnání (benedictio) a *satracování* (imprecatio). N. p.

Ó, blaze, blaze i nám v tomto údolí časnosti, i vám miláckové zemřelí atd.

Bůh vás provázej na cestách života! — Bůh tě trestej, padouchu! Netoliko zlý jsi a nešlechetný, ale i pošetilý a nesmyslný.

Jak živ jest Bůh, jak život můj mi drah,
neujde zkázy mého bratra vrah!

Ad b) Sem se řadí:

1. *Porada* (communicatio, Berathschlagung), když mluvící jakoby posluchače oslovil a s ním hovořil (opět samomluvy). N. p. Petr a Jan odpovídajíce jim, řekli: Jest-li to spravedlivé před obličejem božím, abychom Vás více poslouchali, než Boha, suďte!

2. *Předejití* (occupatio), když řečník cítí, že blízko leží námítka proti některému výroku, rozjímá a vyvrací. V obor toho druhu figur náleží též vyznání, připouštění, dotvrzování a rozmluva. N. p.

Někdo sobě snad myslí, že by hra taková věc byla, při které náboženství žádného podílu nemá, a o které by snad ve

chrámě ani řeč býti neměla; ten by skrze to sám proti sobě žaloval, že co by náboženství bylo, ještě nezná. Sama zkušenost každodenně učí, že na té věci mnoho záleží, mnoho dobrého i zlého; že i tato věc na studnici nesčíslných hříchů a výstupků se proměnití a začasté celého člověka, celé domy, celé stavy a krajiny pokaziti může.

Ty věříš, že jest jeden Bůh, dobře činíš; i ďáblové tomu věří, avšak se třesou.

Ad c) Sem patří:

1. *Obrácení řeči či oslovení nepřítomného* (apostrophe). N. p. Použije řečník podobenství o marnotratném synu, na místě: syn ten byl „to“, řekl by: Byl jsi synu marnotratný.

2. *Jinomluh* (sermocinatio, Einführung entfernter Person), uvede-li řečník nepřítomného někoho mluvícího.

3. *Vzývání na pomoc* (invocatio), když mluvící volá vyšší moc o pomoc, aby mu přispěla dokázati to, co jest jeho úkol. N. p. Církevní řečníci volají Boha, Ježíše Krista aneb některého svatého na pomoc.

III. Vidy předmětné

jsou mluvní útvary neobyčejné, hledící k tomu, aby váha a důležitost věci, o které řeč jest, jasněji se vytkla, by tím silněji dojala čtenáře a city jeho rozehřála. Sem hledí:

1. *Nadsázka* (hyperbole), když důraz slova skoro k nemožnosti se vyvýší. N. p. Tekou slzy přivaly. — Zní přesladounce, co šustý tiche větříčku v jivách.

Ticho kol, že bys mohl slyšet
zlaté hvězdy v nebi chodit —
slyšet měsíčku hedbávné
lesky v jezeru se brodit.

Pozn. Opakem nadsázky jest *podzászka*, jež jest přepínání slabosti, malosti atd. N. p. Větříček se více ani břízkou vrznouti neodváží. — Doly rosou ochlazené ticho milé sladce blaží.

2. *Opakování* (repetitio), když slovo jednou aneb třeba vícekrát se opětuje, což podle rozličného způsobu, jak se děje, zase rozličně se jmenuje. N. p.

a) Jarní to tvorové chválí Tebe
mocnosti, stvořivši to nebe!

Tu se kule leskne,
ta se zlatem žlutí,
ta se jasně jiskří atd.

b) Nic není nade ctnost' lepšího, nic pěknějšího, nic milování hodnějšího atd.

c) Ach radost, ach radost,

hezká to květinka;
jen škoda, přeškoda,
že kořínků nemá.

Přijde vitr — rozfouká ji,
přijde voda — odhoupá ji;
ach škoda, přeškoda,
že kořínků nemá.

d) Plavci tiší, plavci zlatí,
mnoho bych vám měl co lkáti.

3. *Náhrnek* (congeries), když mnoho souznačných slov se nahromadí, aneb znaků jedné věci. N. p.

Dějeprava jest svědkyně časů, světlo pravdy, život a paměť, poselkyně věků předešlých. — V hrdosti, pýše a nadutosti své mnoho zlého spáchal.

4. *Mnohospoječnost* (polysyndeton) jest přílišné přepletení spojkou. N. p. Caesara i věci denní i čas i smýšlení lidu atd. laskavějšího činí.

Pozn. Opak toho jest zase *bezspoječnost* (asyndeton). N. p. Rychle přineste zbroj, střely dejte, na nás py vylezte atd.

5. *Přetržka* (interruptio, Abgebrochenheit), když na místě souvislé věty jen nespojené úryvky, jakž takž se nahromadí. N. p. Jest mi jíti? — Jest mi zůstati? — Kyne mi! — Kam? — Nejde za tebou.

6. *Vidění* (visio), když nadšení řečníkovo vyšine se až na stupeň prorockého zření do budoucnosti. N. p. Vidím dům ten, jak za nešlechtností jeho obyvatelů v prach se obrací.

7. *Průvěta* (sensatio), když řečník vyslovuje jakousi moudrost neb pravidlo, nějakou přímitku praktickou do řeči vetká. N. p.

Buď každý nápis podoben včele
měj i žihadlo,
i svůj med měj, též, jak včela, tílko malé.

IV. Vidý, vztahující se k seřadění slov, jsou

1. *Básnický slovosled*, daleko volnější než v prostomluvě. N. p.

Ty svaliny ledové, ohromné zpousty co města,
jichžto proti hučení sto hromů po obloze bouřných,
zní přeslabounce, co šusty tiché větříčku ve jivách.

2. *Postupování k většímu* (climax). N. p. Vypravuje poutník, co v pekle slyšel:

a) Úpěnlivé nářky — zlořečené klení —
volání pomoci. —

b) On jde, on běží, on letí.

3. *Sestupování k menšímu* (anticlimax). N. p.

Tělo jeho (Ivana) slábne víc a více,
smrt se blíží na perutích míru;
aj tu kmet, jenž bojoval pro víru,
zhasíná co dohořelá svíce;
ústa jeho jen zašeptnou mdle:
„Pohřbete mne tam u skály mé!“

V. Figury, které základ mají v zástupkách a z nich jako vzrůstají.

1. *Z přenášky*:

a) *Zosobnění* (personificatio), když se význam od živého přenese na neživé. N. p.

a) Vinný ukrádá kmen zemi mízu

b) *Tesklivě a se slzami*
 již se s námi loučí den;
 s nebe pak se k zemi snáší
 anděl míru — vlídný sen.

b) *Přirovnání* (comparatio, Vergleichung), když pro objasnění věci, pro vyobrazení osoby postaví se vedle ní něco, jež poněkud srovnává se. N. p.

a) *Vojska mongolská zrutná i divoká jako hory a pouště.*

b) Po nebi šíře
 sbor vysypal se hvězdiček,
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.

c) *Připodobnění* (similitudo), když to, co se srovnává neb podobá, několika slovy se vyloží, kterak podobno jest. N. p.

Lilie jest . . . ona *jak se rosou*
libě leskne za jitra,
luzní se tak zastkvívají
mysli její darové.

d) *Jinotaj* (allegoric), když jen podobné vysloví a tak postaví se, že zřetelno jest, na koho neb co to padá. N. p.

a) Trhejme růže, dokud kvetou.

b) Ještě se tímě velikána Krkonošského stříbrem skvělo.

Pozn. Provede-li se jinotaj samostatnou básní, nazývá se to báseň jinotajná. K básním těm patří též podobenství, jakož i rozličné druhy hádanek.

2. *Z přemítky vychází:*

a) *Narážka* (allusio), když se připomene příklad jednotlivý toho, o čem mluví se. N. p. Prometheova *jistkra*, t. život.

b) *Rozčástení* (distributio), když hromadný pojem ve své části se rozvrhne. N. p. Naskytla se Čechovi příležitost u velké míře dokázati před očima celé takořka Evropy svou již tehdáž (1158) na slovo vzatou *bojovnost*, též

umělé vedení zbraně, jarou podnikavost a neohroženost i plýtvání životem, ježto jej vyznamenaly.

3. *Z přejmenování se stává:*

a) *Opis* (perifrasís), když na místě jmena věci položí se několik znaků jejich vlastnosti. N. p.

a) Zvíře to, co rádo krmí se pod dubem.

b) Mlhou klenutý strope, odvážným ve blankytu rozpiat obloukem! tobě pozdravení a radosti přináším.

b) *Popis* (descriptio), když více znaků na úplný obraz věci uvede se mimochodem, ač účel básně je jiný než popisování té věci. N. p.

Tam z květu outlinký živou ssaje mízu motílek:

Slavné však jest podívání
do alpínských pustých strání,
z překotu škaredých hrozných smrtí,
kterak hněvivě se proudy hrtí.

Mrazivé lednaté svály

nahé skály,

strhané slitiny,

srázy a svaliny;

v závějích strašných sněhu blesk,

trnové houště,

kamenné pouště.

V prsích nám budí vážný stesk.

Tisícletí skal obrové,

opovážní výtvorové,

zavřenost pudící strach

pozorovatele nutí

k užasnutí.

4. *Z opácného mluvení (ironie) pochází:*

a) *Protírčení* (anthitesis), když přímý protiklad proti sobě se postaví. N. p.

Buď vůle Tvá! když záře Tvých milostí

a Tvých darů život náš ostkvívá,

v našem když srdci ples a mír se hostí

a blažeností duše oplývá.

Avšak i kdy bouř nad námi se sbíhá,
 bolest a nouze nám dni podkalí,
 když zlý nepřítel cesty naše stíhá
 a v truchlivost mysl naši zahalí:

Buď vůle Tvá!

b) *Rozmar* (kontrast), když protivy nepřímého protikladu k sobě se postaví. N. p.

a) Vykvetla, jakoby zalívána rosou,
 uvadla, jakoby podsečena kosou. —

b) Ty, jenž vládneš bleskem hromu,
 jenž udílíš zeleň stromu
 a fialce vůně dech! — *)

Mimo to náleží sem též ironické rčení a nápodobení výsměšné.

Obvětí č. periody.

Když dvě neb více vět u větší avšak přehledný celek se spojí, tak však, aby začátek svého dovršení a své plnosti na konci docházel; tedy takové jako okrouhlé a v sobě ukončené složení vět jmenujeme *obvětím* čili *periodou*.

Každá perioda zakládá se nejméně na dvou větách, jedné *vedlejší* č. *předvětím*, a druhé *hlavní* č. *závětím*.

Jsou-li členy tyto větami jednoduchými, slove perioda *jednoduchá*; když však tyto oba členy aneb aspoň jeden z nich jsou větami vedlejšími ještě rozšířeny, tehdy slove taková perioda *složená*.

Podle počtu členů dělí se periody na dvoučlenné, tříčlenné, čtyřčlenné a mnohočlenné, jak totiž ze dvou, ze tří, ze čtyř neb více členů jsou složeny. Počet členů jejich určujeme počtem souvztažných spojek, t. j. kolik je těchto v nich, tolik mají členů. N. p.

a) Ačkoliv matky od přirození náramně milují děti své: avšak tato milovala více vlasť svou než vlastní dceru. (Vel.)

*) Příklady vyňaty jsou ze spisů rozličných na slovo vzatých básníků a spisovatelů.

- b) Poněvadž předkové Athenských ne z chvály se radovali, ale z toho, že chvály hodných skutkův udatně dovozovali: učinění jsou přední vůdcové Řeků a páni cizích národův. (Vel.)
- c) Jakož nemohou nemocní lékařům předpisovati způsobu léčení, dítky rodičům a učitelům způsobu vychovávání a vyučování: tak ani obecný lid vzdělavatelům svým nemůže nařizovati cest a prostředkův k dosažení duševní vzdělanosti a osvěty, duševního blahobytu svého; tím by zajisté všeliká přednost vybroušenosti rozumu nad přirozenou hrubostí, osvícenosti nad temností, slovem vzdělanosti nad surovostí na prosto zapřena a zrušena byla. (Šaf.)
- d) Jako ve hmotném světě nic nehynie na prosto, nýbrž rušíc se v jednom bytu, zárodkem bývá bytu jinému; a jako plemena křížením, sady štěpováním vždy se více slíí a šlechtí: tak i míšení se a splývání různých národův zdařovalo a daří se konečně ku prospěchu člověčenstva, hýbajíc a pružíc ducha lidského, zárodkující ho vždy novými životy. (Pal.)

Vlastnosti dobrých period jsou aneb *logické* aneb *řečnické*. K prvním náleží: 1. *úplnost*, 2. *jednota* a 3. *správnost*; k druhým zase: 4. *rozmanitost*, 5. *souměrnost* a 6. *blahoovučnost*.

1. *Úplnost* toho na periodě žádá, aby nic se nevypustilo, což k celosti myšlénky aneb k objasnění jejímu přísluší.

2. *Jednota* pak tomu chce, aby perioda jednu toliko hlavní myšlénku v sobě držela, k té aby se jen takové věty přivtělily, které k jejímu plnému omezení podstatně pomáhají, a vše jiné, co k větě hlavní nic neb jen z daleka přihlédá, aby se vypustilo. To obzvláště se při periodě chválí, když části její tak se sestaví, aby větou hlavní myšlénka se uzavírala. Když však větu hlavní místněji omeziti, ztvrđiti aneb objasniti třeba, tehdy přičiní se k ní věta vedlejší, kteráž pak *přívěsek* (episynape) slove.

3. *Správnost* periody hledí k tomu, aby se poměr, v kterém věty vespolek jsou, dobře a zřejmě vymezil, aby myšlénka hlavní nevynášela se vedlejší, a naopak, aby částky vynešené

myšlenky tak se složily, jak jedna z druhé vyrostla a jak toho povaha a moc její s sebou nese, tak aby obraz, který se v periodě činí, v částech svých a poměrech vespolečných jasný, světlý a určitý byl.

4. *Rozmanitost* vidí se nejenom v obsahu částek, jenž v jedno pojí se, ale i v složení jich a způsobu jeho, a chce tomu, aby jinaké a rozličné myšlenky a poměry rozličnou a jinou formou se vyslovily a oddělily. Rozmanitosti především napomáhá i to, když vazba pomocí spojek s přestupníky se střídá.

5. *Souměrnost* naproti tomu žádá, aby jednotlivé členy a člence, které k sobě hledí a náležejí, jednakou formou se vystavily, aby ani v objemu celku ani v rozsáhlosti členův žádné veliké nerovnosti a tvrdosti nebylo. Konečně:

6. *Blahozvučnost* záleží jednak na lahodnosti slov a zvuku jejich, na příslušném střídání se několikoslabičných slov se slovy o jedné neb dvou slabikách, jednak na odměřeném, rhytmickém postupu řeči samé, kterýž *úměrný postup* tím vzniká, když slova *jedné* a *rozličné míry* umělym a k věci příhodným způsobem tak se spořádají, aby moc myšlenky a její lepost zračnější a dojmavější byly. Z té příčiny nepočíná perioda od slova v jedné syllabě, tak aby za ním hned pauza neb jiná věta nastupovala. Volnosti více práno u prostřed obvětí, avšak i zde všeliké nesličnosti uvarovati se jest. Největší pilnosti jest potřebí na konci, aby se zde řeč slušně a úměrně k svému skončení klonila a v pěkný celek okrouhlila.

V periodách i předvětí i závětí obsahují výpovědi, které toliko spojkami na sobě závislými se stávají. Spojky rozeznáváme *vížící* č. *slučovací* a *dělicí* č. *odporovací*, na nichž také jméno periody závisí. Tyto druhy period zase rozličně dělí se.

V obor period *vížících* č. *slučovacích* náležejí:

- a) *Perioda slučovací* v užším smyslu (conjunctiva), v níž předvětí a závětí spojena jsou spojkami: a, i, ani — ani, ba i n. ano i, jak — tak i, nejen, netoliko — ale i, než i, nýbrž i, kromě toho, dílem — dílem a t. d.

- b) *Perioda, naznačující posloupnost času* (consecutiva temporalis) se spojky: ať, jak mile, jak jen, když, ledva a t. d.
- c) *Perioda pokračovací* (continuativa) se spojky: konečně přece, potom, pak, ostatně, posléze, posledně.
- d) *Perioda vymínovací* (condicionalis) se spojky: jestli, jestliže, pak-li, když — tedy, kdyby — tak, pokud, ne-li — tak.
- e) *Perioda vysvětlující* (explanativa) se spojky: nebo, jako, totiž, čili.
- f) *Perioda určující*, spojující příčinu s účinkem, jest trojí:
- aa) *Příčinná* (causalis) se spojky: aby, nebo, poněvadž — tudíž, proto, ježto;
- bb) *výsledční* (conclusiva) se spojky: proto, proč, tedy, tak;
- cc) *poměrná* (proportionalis) se spojky: čím — tím, je-likož — tolikož.

K dělicím č. odporovacím periodám náležejí:

- a) *Perioda rozlučující* (disjunctiva), v níž se mezi dvěma věcmi jedna toliko voliti může, předvětí jest děleno od závětí spojky: buď — buď, aneb — aneb, leda — leda, zdali — nebo, — li, — nebo, — li — či, — li — li, zdaž — či, či — či.
- b) *Perioda vylučující* (exclusiva) se spojky: ani — ani.
- c) *Perioda, v níž se závětí proti předvětí staví* (adversativa) se spojky: ale, alebrž, nýbrž, než, pak, přece, avšak, nicméně, však.
- d) *Perioda vyjímající* (exceptiva) se spojky: než, nežli, leda, leč, lečby, leče.
- e) *Perioda obmezující* (restrictiva) se spojky: jen, nejen, jenom ne, nežli, než aby.
- f) *Perioda srovnávací* (comparativa) se spojky: tak — jak, jak — tak, jakožto — též i, tak — aby, jakby.
- g) *Perioda připouštěcí* (concessiva) se spojky: ač —, ač — ale, ač — však, ačkoliv — přece, ale, byť i, arci že — ale, sice však, třeba — přece.

Perioda, ve které nevíže předvětí a závětí spojka, nýbrž zájmeno kdo — ten, co — to, nazývá se *potažná* (relativa.)

II.

O slohu vůbec.

Jak již v „propravě“ řečeno, nazýváme způsob myšlenky, city a žádosti své s jinými řádně sdělovati, *slohem*, a děje-li se toto sdělování slovy (jazykem), *slohem slovesným*.

Jako jest látka toho sdělování, tak i sloh jest trojí.

1. *Sloh prosaický, prostomluva*, jenž hlavně myšlenky přednáší;

2. *sloh poetický, básnický*, jenž city líčí, a

3. *sloh oratorický, řečnický* (n. rhetorický), jenž žádosti k určitému účelu naklání.

Jinak se též nazývá:

Sloh prosaický — *nižší*,

sloh poetický — *vyšší*, a

sloh oratorický — *střední*.

Byl by však na omylu, kdoby domníval se, že v prostomluvě vždy jen nižší sloh stačí, aneb že v poesii povždy panuje toliko sloh vyšší. Dle předmětu, jež přednáseti jest spisovateli úkolem, zabíhá prostomluva začasť do slohu středního a vyššího, a přečasto pohybuje se básník v slohu středním i vyšším.

V písniích národních, v lehkých novověkých epigrammech nejvíce nižší panuje sloh, ač sem tam stopy vyššího prokmitují, a prostomluvce, n. p. historik u vypravování děje vznešeného aneb u líčení charakteru slavného, bezděky č. nechtě octne se ve slohu vyšším.

Rozdíly mezi *prosaickým*, *poetickým* a *řečnickým* slohem asi takto krátce dají se vyčísti:

1. a) *Prostomluva* pochází z činnosti mohutnosti duše po znávací, z myslí, jež tvoří pojmy, úsudky a rozsudky. Mysl nosí tedy jest *zdrojem* prostomluvy.

b) *Účel* prostomluvy jest učení.

c) Řeč miluje méně obraznou.

d) Co do úměru č. rytmu nehledí ouzkostlivě ozdobnosti

2. a) *Sloh básnický* pramení se z mohutnosti duše cítící co svého *zdroje*.

b) Ne poučování, ale povznášení ducha má *účelem*.

c) Cokoli počíná, přednáší, vypisuje, ve všem se stkví činnost obraznosti, a libuje si v rozmanitosti veliké, ve zdokonalování věcí až do vidinnosti č. v idealisování.

d) Užívá jazyka vždy obrazného.

a) Úměr vyžaduje co nejuhlazenější, nejpravidelnější; pročež i prosaický pořádek u vypisování předmětů zavrhuje, až i skoky si dovoluje.

3. a) *Sloh řečnický* leží mezi předešlymi ve středu a vyplývá z činnosti žádosti, chtíčů a vůle.

b) *Účelem* má poučení rovněž jako pohnutí ducha, přesvědčení a povzbuzení.

c) Nesestupuje k chladnosti prostomluvné, ale skoro k síle a rázu básnického slohu vystupuje.

d) Úměr v slovích i větách miluje uhlazený, ozdobný, zvučný.

Tyto rozdíly slohu povstaly přirozeným způsobem, poněkud z rozdílnosti svérázu spisovatelů, anať v tom myslnost, v onom cit a obraznost převládá; v jiném zase všechny mohutnosti ducha rovnou měrou jsou vzdělány, takže první se pohybuje v slohu prostém, druhý vysokém, třetí v středním. Poněkud povstal rozdíl tento také z rozdílnosti těch, pro koho se píše; poněkud zase z rozdílnosti toho, o čem se píše, a poněkud z rozdílnosti účelu, za kterým se píše.

Má-li se zřetel k takovému roztrídění slohu, dají se rozdíly takto naznačiti:

1. *Sloh nižší*.

- a) Hledí na nejvyšší jasnosti, co nejvyššího ředidla, a proto zavrhuje vše, co k jasnosti nevede.
- b) Zástupek, vidů a obrazné mluvy vůbec jen tolik užívá, co slouží k lepší jasnosti.
- c) Obvěti užívá jen po skrovnu.
- d) Neobyčejných a nových forem dovolí si příliš zřídka, ač rovně zůstává vzdálen od všedního, neslušného a nevzdělaného výrazu u rčení.
- e) K slohu střednímu a vyššímu vystupuje jen malokdy.

2. Sloh vyšší:

- a) Libuje si v zástupkách, videch a všech způsobech mluvy neobyčejných, obrazných, zesmyslňujících (versinnlichend).
- b) Jest smělý co do pořádku myšlének přednášených.
- c) Co do úměru jest věren povaze věci, o které mluví.

3. Sloh střední hledí rovně jasnosti jako obraznosti,

a) Proto:

a) Jest živější co do úměru a obvět nad prosu.

b) Rozčilenost obraznosti však, anaf tato myslnost kalí a dusí, pak úměr a zvuk zavrhuje, jenž pozornost posluchačovu příliš zajímá a od věcí důležitějších odvádí. Důstojnost a něžnost, pomysl a mluva obrazná, a všade duchu mohutností vzbuzení v něm jsou tak spojeny, že nejmýlnější jest, kdo slohu středního jest nejmocnější.

Mezi všeobecné přípravy k nauce o slohu náleží rozbor, co rozumí se *dokonalostí a krásou* (perfectum a pulchrum, das vollendete Korrekte und Schöne), což jsou však záležitosti k jeho *vnitřní výbornosti* se vztahující.

Připočítává se však také k nauce o slohu, co *výbornosti zevnější* jemu poskytuje, a to jest:

A. Skladba obvětí (Periodenbau).

B. Souhlasnost čili líbeznot slohu.

C. Užívání zástupek a vidů.

D. Podrobné stopování rozdílů slohu nižšího, vyššího a středního.

A.

Co se týče *obvěti*, jest toto dvojí: Obvěti jsou totiž bu jednoduché aneb složené: dvou-, tří-, čtyř- i vícečlenné. Jedno duchým vyučuje grammatika, složených nejlépe se pozn z klassiků.

My jsme přece nejnuttnější věci v té příčině vytkly.

Viz o tom str. 23—26.

B.

Souhlasnost č. *líbeznost* slohu (Wohlklang).

Každé slovo, jak je vyslovíš, vzbudí v uchu nějaký hlahol (zvuk, ton) a vyplní nějakou dobu časovou, než umlknou. Zjevná jest v tom podobnost mluvy lidské s hudbou. Ta jako hudba rozeznává hlaholů č. tonů výšku, tvrdost a měkkost (toninu) se strany jedné, a zdlouhavost a rychlost s druhé tak zná i sloh *libozvuk* a *libý pohyb* (rytem, úměr).

Libozvuk slohu záleží v tom, aby se volily takové slabiky, slova a vazby jejich, jak uchu čtenářovu nejlahodně znějí, k čemuž slouží:

- a) Mezi více slovy volba těch, jež ráznějšího neb příjemnějšího jsou zvuku. (K tomu přispívá studium souznaných slov.)
- b) Vystříhání-se slov drsných, kde vadí shluk souhlásek, ane tytéž hlásky se opakují, což rádo děje se při sběhu mnohých jednoslabičných. Řádná střídavost samohlásek a souhlásek panuj.
- c) Vyhybání se stejnosti zvuku, jež pochází z toho, kdy mnoho slov stejné délky, stejných koncovek se nahruzá za sebou. N. p. **Líce celé, věje jemný zápach.**
- d) Takové seřadění slov, aby, musí-li se užiti drsného slova, drsnost jeho rozestavením zmizela.
- e) Zvuk slova budiž podoben povaze věci, o níž se mluví. t. j. užívání slov nápodobovacích (onomatopoetických)
- f) Rozmanitost zvuků, neboť ve všem jest rozmanitost zábavná.

Líbý pohyb č. *úměr* (des Styles Takt und Rhythmus) záleží v takovém slabik, slov a vět odměření a sledu, aby řeč, jako člověk dle svérázu a rozpoložení myslí jinak a jinak vykračuje, též svému obsahu přiměřeně se pohybovala, čehož se doděláš:

1. Když se *slušná míra rozvláčnosti* slohu propůjčí, totiž voliti jest druh slohu, obsahu nejprůslušnější.

2. Když jsou části a oddíly větší i menší vespolek co do rozsahu v poměru rovnosti a shodnosti. N. p. Při povídce ať se uváží, mnoho-li jest vynaložiti na popis místa, na popis charakteru, na popis jiných okolností a pak na vypsání hlavního činu (jako při malbě, aby nebyly n. p. ruce dlouhé na krátkém těle lidském).

3. Když věty stojí tak v pořádku, že ani obvětí únavné, ani útržky a větvičky nepatrné za sebou nejdou, ani nepořádné skoky z dlouhých obvět ku kratičkým průpovídkám plynosti neruší; ale když pěkuá vět střídavost a rozmanitost čtenáře baví.

4. Když i v slovích se dbá, aby střídala se kratší s delšími, a

5. v složených obvětách, aby slova k slovům, vložené věty k hlavním, členy pak vespolek k sobě v hodnosti stály; i slovo konečně aby obvětí jaksi zvučně uzavřelo. Cicero praví: „Neboť spojí-li se, co si rovno, i postaví-li se protivné si na odpor, pak to obyčejně samo sebou úměrně padá.“

6. Když se slusný zřetel bere k celku, aby dle myšlénky vyslovené i mluva brzy zvolněji se táhla, brzy čileji pokračovala.

7. Když zákony libozvuku věrně k tomu všemu se zachovávají. Tyto zákony *libozvuku* a *úměru* platí pro prostomluvu i pro sloh střední, jen že tento chce býti důstojnější; podobá-li se tedy úměr mluvy prosté krokům pohodlné procházky, podobá se úměr řečnický vážným kročejům důstojného výstupu.

Sloh však *vyšší neb vlastně poetický* v tomto kuse se liší znamenitě. Ač sice co se libozvuku týče, tatáž naduvede

dená pravidla uznává, tak přece naopak začasťe stejnost hlasů, ba drsnatost zvuků schvalně vyhledává pouze pro libozvuk poetický; poněvadž jemu o to jde, aby představ v duši čím víc tím lépe vzbudil, odtažitě věci aby zesmyslnil, obraznost, aby rozohnil, tak aby ducha povznesl a unesl do říše vidin. Co se však týče úměru, miluje poetický sloh takořka hudební přisnost v tom, tak že libuje si v odměřených stopách (taktach), i ze stop tvořených řadách (verších) i z veršů tvořených slokách (slohách, strofách). Náležitosti a pravidla tohoto úměru poetického poznávají se:

- a) poznáváním pravidel prosodie č. zvukoměrství, které jest při jazycích starých a u nás Čechů v útvech antických (starověkých) *časoměrné*, u Němců a národů nynějších, u Čechů v lyrice *přízvuoměrné*;
- b) poznáním rozličných druhů veršů;
- c) poznáním rozměru č. skladeb veršových (skladoměrství, metrika, nauka o slokách).

Úměr poetický není sice to hlavní sídlo poetičnosti, a při krásném úměru, při nejdokonalejší metrice může báseň přece býti slabá, špatná; ale mezi záležitostmi básnictví, které zevnější krásu poesie tvoří, není úměr nejposlednější, ano při básních pro zpěv psaných nesmí scházeti.

C.

„Zástupky a vidy č. figury“ viz str. 9.

D.

Co se týče rozdílů slohu, poněkud jest o tom krátce a všeobecně promluveno, na čemž zde budiž pro účel náš dosti.

III.

O slohu prosaickém zvlášť.

Účelem prostomluvy jest *učení*. Píšíce články prosaické v příčině poučení jiných, musíme o to dbáti a k tomu přičiniti se, aby tak byly sepsány, by sobě posluchač neb čtenář o všem, cožkoliv slyší neb čte, tak jasné ponětí utvořiti mohl, jako ten, kdo mu to vypravuje. Proto musí prostomluva nanejvýš hleděti *jasnosti*, a vyhýbatí se všemu, co bylo by temným. Tudiž musí býti *jasnost* hlavní vlastností slohu prosaického. Zde jest míti zřetel *a)* na osobu *píšící* aneb *vyprávěcí*, a *b)* na *posluchače* a *čtenáře*.

a) Kdo s někým cosi ústně neb písemně sděliti chce, aby bylo to srozumitelné a jasné, musí:

1. *sám býti úplně mocen látky, již byl sobě ku sdílení s jinými zvolil*; jinak mohl by mnohých důležitých věcí opomenouti, čímž by kusým se stal. Horác o tom dí:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humori.

V překladu:

Vezměte látku, své, vy kdožkoli píšete, síle
Rovnou a dlouho převažujte, co nésti se brání,
Co péce vaše mohou.

2. *Musí sám správně a dokonale mysliti*, aby vše, o čemž jiným sdílení činí, neodporovalo ani rozumu ani zkušenosti.

3. *Jazyka, jímž sdělení svá činí, úplně býti mocen a především přihlížeti k slovům souznačným, jež podobná sobě poněti vyjadřují.*

b) V příčině čtenáře aneb posluchače třeba přihlížeti:

1. *K jeho vzdělání, jemuž musí vše, cokoliv se mu předvádí, býti přiměřeno, jinak by i sebe názornější provedení účelu se minulo.*

2. *K jeho řeči, aby každému slovu a jeho s jinými spojení, každé frázi náležitě vyrozumíval, při čemž někdy i slov krajinných aneb jiných zvláštních jemu povědomých významů užívati, aneb jiných méně známých vysvětlovati třeba.*

Opakem *jasnosti* jest *zatemnělost*, která prýští se buď z nenáležitého přemýšlování a záleží: a) buď v přílišné stručnosti, dle Horáce:

Brevis esse laboro, obscurus fio.

Býti hodlaje krátek, jsem temný;

b) buď v nesmírné rozvláčnosti, jež dokonalému přehledu překáží, dle Horáce:

Sectantem levia nervi deficient, animique.

Dychtím-li po uhlazenosti, uchází sřla a duch.

c) aneb v tom, že nehledí k čtenáři č. posluchači.

O formách slohu prosaického.

Jako život člověka i co vůkol něho jest do rozmanitých poměrů, poloh či situací uvádí, tak jsou i formy slohu prosaického rozmanity.

A. Vypravuje-li sloh prosaický o skutečích lidských minulých neb nynějších, a představuje-li předměty vůkol lidstva se nacházející, jest to sloh prosaický *historický* (dějepisný) a *popisný*.

B. Sděluje-li poznatky člověka (cognitiones), vzejde z toho sloh *prosaický didaktický* (naučný č. vyučovací).

C. Sděluje-li myšlenky nepřítomným, jest to *sloh listovní*.

D. Zabývá-li se záležitostmi společnosti lidské neb jednotlivých spolků, jest to *sloh jednací* (Geschäftsstyl).

A. Sloh historický č. dějepisný.

Tento způsob slohu, jenž přednáší děje a úkazy soudobné i posobné, jest buď *a) vypravovací*, neb *b) popisovací*.

a) Vypravovací formy.

Tyto jsou: 1. *Vypravování* (povídka, anekdota), 2. *povíhops*, 3. *životopis*, 4. *dějepis zvláštní a obecný*.

1. Vypravování.

Jestliže uvádíme řeči události neb děje, jak byly se sběhly i s okolnostmi, za kterými se vše dalo, nazýváme tento tvar slohu *vypravováním aneb povídkou*, jež má tedy předmětem jistou událost č. proměny v postupu času sběhlé. V povídce vypravuje se o něčem, co skutečně událo se, aneb události smyšlené. Dle toho rozeznáváme:

- a) *povídku historickou čili dějepisnou*, a
- b) *povídku smyšlenou*.

U vypravování samém musí také v té věci býti rozdíl, poněvadž povídka historická zakládá se na pramenech dějepisných, povídka smyšlená však pouze na obraznosti spisovatelově; ona vyžaduje historické věrnosti a pravosti, tato toliko pravdě podobnost t. j. shodu s rozumem a se zkušeností; u oné musí souhlasiti u líčení osob se spisovatelem v tom oboru na slovo vzatými a býti pravdivá, v této však nesmí pouze povaha osob tuto uvedených skutečnosti býti na odpor. Trefně praví Horác (překlad):

Cos pro radost smyslil, nejbližší nechť je to pravdě;

Však aby věřeno vše bylo, smyšlenka nežádá.

Nasyčené Lamte z těla chlapce nevyjmi živého.

Povídka jest buď *jednoduchá*, když se totiž událost, která se v krátkém čase jednoduše byla udála, zkrátka vypravuje;

aneb *složená*, týká-li se více osob a dalšího času k vývoji a ukončení potřebí měla.

V složené povídce sluší přihlížeti:

a) *K osobám jednajícím*, t. j. k jich pohlaví, stavu, rodu, vlasti, náboženství, vládnímu zřízení, duševnímu a tělesnému vývoji a poměrům, v nichž bylo jim žiti. Mezi osobami jednajícími jest rozeznávati ony, již určitému účelu napomáhají, spojujíce veškeré síly své a vynakládajíce všecky prostředky k dosažení jeho; a takové, které všemožně snaží se, aby oněm překážely, namáhajíce se, by protivné jim záměry uskutečnily.

V obou těchto protivných stranách třeba rozeznávati:

- aa) *osoby hlavní*, t. j. které nejprvé určitého účelu dosíci sobě předevzaly, potřebných příprav k tomu byly učinily, o překážkách účelu svému odporných s dostatek uvažovaly, a síly své se silami svých přívrženců spojivše, k vytčenému cíli se přičiňovaly.
- bb) *Osoby vedlejší*, které totiž síly své a prostředky se silami a prostředky hlavních osob spojují, určené jim úkoly si osvojují, zámysly jejich všemožně podporujíce. — I u hlavních i u vedlejších osob nutno přihlížeti k jich povaze t. zvláštěními způsoby, jak jednotlivci myslí, pociťují a chtějí.
- b) *K účelu*, jehož jest dosíci, a k příčině, za kterou má takto státi se; tato musí býti dostatečná a účelu, jakož i prostředkům, jichž používá se, zcela přiměřena.
- c) *Ku prostředkům*, jichž obě strany užívají, působíce proti sobě; a tyto třeba opět dělití na duševní a tělesné (hmotné), jakož nutno přirovnávati je s účelem i s překážkami skutečnými aneb možnými.
- d) *Ku způsobu*, jakým účelu dosíci se usiluje a prostředků upotřebuje, jestliže: pozorně, důrazně, odvážlivě aneb nepozorně, rozvláčně, bojácně, tajně neb veřejně, právě neb bezprávě atd.
- e) *K místu a času*, kde a kdy událost, o níž vypravuje se, sběhla se, bylo-li místo uskutečnění obmyslenému při-

hodným aneb odporným; poněvadž dle toho lze náležitě posouditi naléhání, prostředky, jakož i způsob osob jednajících.

Po náležitém uvážení věci uvedených musí se vše dobře uspořádati, a sluší tu rozeznávati:

1. *počátek*, t. j. dobu, v níž osoby jednající odhodlaly se jistou proměnu určité věci uskutečniti, připravující se k tomu;

2. *střed*, t. j. dobu, ve které osoby jednající veškerých sil svých byly napjaly a jistého obratu (*discrimen*) nevyhnutelně očekávají;

3. *ukončení*, t. j. dobu, když osoby jednající úspěchu určitého byly docílily.

Vypravuje-li se o události v té příčině, aby jiným byla k poučení, nesmí se ničehož ani vynechati, ani přidávati, co by věci hlavní mohlo býti na ujmu; aniž smí cos jiného uváděti se, jež bylo by jinde snad na místě, ale tuto účelu jest nepřiměřené. Sem hodí se opět výrok Horáce, jenž dí:

nunc non erat hic locus —

zde k tomu místa nebylo.

Má-li vypravovati se pro zábavu, třeba tu i slova přiměřeně voliti, která by dle okolností zbudila u posluchače buď radost, buď smutek a t. d. a na okolnosti následující připravovala.

Konečně staniž se ještě zmínka o tom, jak jest vypravovati. Odvoláváme se však nejprvé opět na Horáce, jenž dí:

Cui lecta potenter erit res,

Nec facunda deseret hunc, nec lucidus ordo.

V překladu:

Kdo předmět, s něžto je, si zvolí,

nikdy ho výmluvnost ni světlý řád neopustí.

Vypravujeme někdy o něčem, nemajíce jiného účelu, než aby někdo jiný to zvěděl. Tu slušno užívati toliko slov obyčejných a vůbec obvyklého způsobu sdílení; neboť vyšší způsob povídání a vůbec líčení bylo by věci samé na ujmu.

Ale vypravujeme také někdy o něčem v té příčině, abychom posluchače neb čtenáře k jistému záměru naklonili, k jistému pocitu pohnuli a t. d. V té příčině buďtež i slova bedlivěji volena, aby t. byla ráznější, tklivější a vytčenému účelu přiměřena; tutoť ať spojuje se v jednotlivých větách, co k sobě přirozeně náleží, jakož ať významně vyniká vše, k čemuž zvláštní pozornost obrátiti hodláme. Jest k tomu prostředků mnoho, jako: užívání přítomného času m. minulého, uvádění příkladů zvláštních, přirovnávání některých okolností se zjevy života skutečného, líčení jednotlivých zjevů barvami živými, mluvení osob jednajících a t. d.

Příklad vypravování poučného.

S v a t ý I v a n.

Kníže Bořivoj velmi rád dlíval na hradě Tetíně, ježž Teta, dcera Krokova, vystavěla. Odtud často do lesnatého okolí na lov si vyjížděl. Jednoho času poranil na honbě laň. Raněná laň odskočila za skálu a položila se do potůčku, kde ji psi zakousali. V tom vyšel ze skály té muž veliké postavy, dlouhých vlasů a vousův, oděný v hrubou sukni, bos; v ruce měl hůl. I ptal se knížete, jehož neznal: „Proč jsi mi zabil milé zvíře moje?“ Bořivoj muže toho velice se ulekl a teprvé za chvíli se ho tázal: „Zaklínám tě jmenem Páně, odpověz, jsi-li dobrý čili zlý duch.“ A poustevník mu řekl: „Jsem člověk jako ty.“ K žádosti Bořivojově uvedl ho do své jeskyně, kdež měl lůžko z mechu a z listí, hrubou houní pokryté, na stěně kříž z okleskův, stranou kámen, jenž mu byl stolem i klekátkem. Potom řekl: „Sluji Ivan a pocházím ze země chorvátské. Zde bydlím ve jmenu Páně a sv. Jana Křtitele už čtyřicet dvě léta.“ — Živil se, čeho mu poskytoval les. Lesní holub a jiní ptáci snášeli mu vejce, lesní včely dávaly mu med, stromy nesly ovoce, jahod a hub bylo vždycky dosti. Bořivoj ho prosil, aby ho na hradě navštívil a jemu i jeho nábožné choti Ludmile požehnání udělil. Ivan mu to slíbil.

Druhého dne odebral se kníže Bořivoj se zámeckým kaplanem Pavlem a s několika služebníky do lesa, aby Ivana na hrad provodili. Ivan vzal svatý kříž a vydal se s nimi na cestu k Tetínu. Ludmila jich zatím s toužebností očekávala. Poustevník pak požehnal manželům knížecím a vrátil se do své jeskyně, vyprosiv si, aby ho kaplan třetího dne navštívil. Když pak k němu kaplan přišel, vypravoval mu Ivan, že jest synem knížete Gestimuly. Matka jeho sluje Alžběta. Po otcově smrti měl se státi knížetem. Ale cítě se býti nedostatečným, postoupil vlády bratrovi, a aby bez překážky dnem i nocí milému Bohu sloužiti mohl, odešel do pralesů českých. Znamenaje, že smrti blížek jest, prosil kněze, aby jej opatřil svátostmi umírajících, což duchovní učinil. Svatý Ivan posílněn jsa na cestu do věčnosti, podal knězi kříž, aby jej odevzdal knížeti Bořivojovi na památku, a skonal. Bořivoj přijav ten kříž, polibil ho a zaplakal radostí z dědictví tak vzácného.

Po své žádosti pochován jest sv. Ivan vedle té skály, která tak dlouho příbytek poskytovala. Na místě, kde Bořivoj sv. Ivana potkal, dala kněžna Ludmila vystavěti kostel.

Nikolau.

Příklad zábavného vypravování.

Jednoho času král Alexander Veliký chtěje zvěděti, kterak se království jeho spravují, proměnil se v oděvu a přišel k jednomu soudci, ježto se před ním tehdáž dva soudili. Jeden řekl: „Já jsem koupil dům od tohoto, a nalezl jsem v zemi poklad zakopaný. I prosil jsem ho, aby jej sobě vzal, neb jest jeho; a on nechce.“ Odpověděl druhý: „Já jsem v tom domě nenechal žádného pokladu, protože ho také nechci vzíti; neb nenáleží mně. I prosili jsou oba dva toho soudce, aby ten poklad sobě vzal a učinil s ním, jakž by mu se líbilo.“ Odpověděl jim soudce: „Vy od viny lakomství utíkáte, a mne chcete v ten hřích uvésti. Protož žádáte-li spravedlnosti, učiňte tak, jak se mně vidí.“ I řekl k jednomu: „Máš-li syna kterého?“ Odpověděl: „Mám“. I řekl k druhému: „Máš-li dceru?“

Kterýž také řekl: „Mám“. Dí jim soudce: „Jdětež a oddejte je spolu, a budiž ten poklad jejich.“

Uslyšev to král Alexander a podiviv se, řekl k soudci „Nikdy jsem neviděl lidí, by tak soudili a tak činili.“ Jemu soudce, neznaje ho: „Jsou-li kde lidé, jižto nespravedliví soudí?“ Odpověděl Alexander: „Ba právě jsou.“ I řekl soudce „Bývá-li pak déšť v jejich zemi?“ Tehdy se opět podivi Alexander a řekl: „Ó přestastní jsou ti králové, jižto maj takové soudce.“ A hned se jemu dal poznati král Alexander a pro takové rozsouzení dal jemu jedno město, v němž soudcem aby byl do smrti, a daní z toho města žádných neplat ani jeho dědicové.

Václav Dobřanský.

Uloží-li se žák, aby ve škole opět buď vypravovně nějakou povídku biblickou aneb dějepisnou, která ve škole byla přečtena, buď ji doma napsával, třeba aby náležitě rozebral celý děj, přihlížeje především ku věcem a osobám hlavním, k místu a době a bera zřetel na přechody nejdůležitější bedlivě sledoval počátek, střed a ukončení její. Kdyby mžák n. p. známý děj „*Abraham a Lot*“ opět vypravoval musil by jej nejprve u hlavní části rozebrati, a sice:

Abraham měl mnoho služebníků a velká stáda. — Podobně bylo u Lota. — Stal se svár mezi pastýři obou stran — Abraham co muž rozumnější dal Lotovi na vůli, aby v příčině odvarování sváru volil sobě, ve kterou stranu chce jíti at

Takto vzniklou kostru musí žák nejprve sestaviti a n potom vyplněním věci blíže vysvětliti, z čehož pak vzniká článek celistvý (vypravování, povídka).

Za často naskytují se povídky i historické i smyšle veršem psané, a jde o to, aby v prostomluvě podány by To nejlépe stane se, když vynechají se všeliké rýmy, užívá místo vidů a zástupek slov obyčejných a vypustí se každého vyšperkování; také netřeba při tom přihlížeti k uspořádání básníkovu, nýbrž jest počítati u vypravování tam, kde přiroze jest počátek. N. p.

V y z v á n í.

Jak ten slepý lev tam bouří
po okolí krakovském!
Města boří, pluky tepe,
mečem hrůzy leká zem.

Krakov hrdý obklíčil již
vojem četným slavný Jan,
na břehu se Visly zdvihá
královského vůdce stán.

Ejhle! před králem tu Čechů
vyslanec se pokořil —
pokloniv se Polák statný,
hlasem rázným hovořil:

„Kazimír, král polské říše,
chtěje škody země své
staviti svým vlastním mečem,
Milost Vaši k bitvě zve!

To promluviv, rukavici
k nohám králi prohodil —
Jan slepý v podivení
ucho blíže naklonil.

Posel mlčí — tu radostně
udeří král na svůj meč:
„Zdvihněte tu rukavici,
poctivou já přijmu seč.

Kdy a kde se králi líbí,
budu jistě čekat naň.
Poctivý pak souboj žádá
stejně slunce, stejnou zbraň.

Poněvadž však zraky moje
neznají již slunce svit,

třebať tedy, by král polský
taktéž dal se oslepit.“

Rytíř krále Kazimíra
s výrokem tím nazpět jel;
do noci Jan na něj čeká —
on však již se nevracel.

V řeči nevázané znělo by to as takto :

Slepý a udatný král Jan řádl v okolí krakovském, bořil města, porážel pluky a polekával hrůzou zbraně celou zemi. Již i obléhl město Krakov, a na břehu Visly rozbil co vojevůdce stan svůj. Tu objevil se před králem Čechů vyslanec polský, a pokloniv se, rázným hlasem takto promluvil: „Kazimír, král polský, chce zastaviti škody zemi své mečem vlastním a vyzývá Vaši Milost na souboj.“ To když promluvil, vrhl rukavici k nohám krále Jana, který s podivením lépe naslouchal. Na to posel umlkl; ale král radostně udeřil na svůj meč a pravil: „Zdvihněte tu rukavici; já přijímám seč poctivou; kdy a kde králi se líbí, budu jistě na něho čekati; avšak poctivý souboj vyžaduje stejného světla a stejné zbraně; ale poněvadž jsem já slepý, třeba tedy, aby král polský také dal se oslepit.

S tímto výrokem odešel rytíř krále Kazimíra zpět; Jan na něho do noci čekal, on však již se nevrátil.

Anekdota.

Tato představuje slova něčí neb skutek, jenž neobyčejný a výtečný jest novostí, zvláštností a t. d.; ona týká se příběhu ze života nějaké osoby. N. p.

Muž jeden, maje se kamsi přes pole bráti, od vzatých k sobě peněz sto zlatých odpočítal a do skříně položil, řka manželce své: „Zde nechám sto zlatých pro příhodu.“ Druhý den po odchodu jeho jeli jsou okolo domu hrnčíři na jarmark, i stalo se, že jeden na druhého právě pod okny přijmením volal: „He, pane Příhodo!“ — Žena trochu přihlouplá usly-

evši to, i hned ze dveří vyskočila a panu Příhodovi ochotně námo činila, že muž její sto zlatých doma nechal pro něho, terážto peníze on vděčně přijav, dále s hrnci se ubíral.

Fr. L. Čelakovský.

Má-li některé *příslovní* dojíti vysvětlení a rozebrání, třeba u především rozeznávati u některých slov dvojí význam jejich, . j. *vlastní a nevlastní č. přenesený*, a vyložiti jej; načež bude celou větu jinými pronesti slovy. N. p. Ranní ptáče dále skáče. Ranní jest, co časné ráno jest, děje se, jako ranní červánky, ranní déšť, ranní práce; ranní ptáče — pták, jenž časně z rána vrocituje, poletuje, hledá potravy, staví hnízdečko a t. d., skáče znamená tuto = dojde, dodělá se; dále skáče = dojde dále, více vykoná, udělá. A jako ptáče, podobně i každý jiný tvor živý, časně-li z rána pracovati počíná, více a větší práce vykoná, než ten, jenž dlouho sobě hová a pozdě v zaměstnání své se zavazuje. — A tak znělo by přísloví toto u vysvětlení as takto:

Kdo časně z rána vstává, více práce za den vykoná.

Nyní bude vyhledati nějakou povídku, z jejíž obsahu by význam přísloví vysvítal.

Stůjtež zde ještě dva příklady výkladu a rozboru přísloví:

1. *Vine se co had.* Tak bývá, když chytrák od opatrného člověka bývá postžžen, anť neví, kady z konopí; neví kolik kur doma; zmátli mu šiky; sem i tam se vrtí, toho i onoho chytá. Někdy bývá tak z brku vyražen, by se břehu chytil, že se i ten s ním utrhne. Spoléhal se na třtinu, pročež ona, pólomena jsoucí, v rukou jej ubodla.

2. *Když jablka uzrají, sama sprší.* Když čas přijde, snadně toho dovedeš, ježto nyní s velikou prací i nákladem nic by nespravil.

Jan Blahoslav.

L i č e n í.

Jestli že jistou věc aneb nějaký zjev vypisujeme co možná nejnázorněji, barvitostí nejživější, nejkrásnějšími nákrasy jednotlivých proměn a příhod, tak že čtenář neb posluchač spatřuje tu obraz celistvý, dokonalý, a to nejen v obrysu, nýbrž

i v nejmenších částkách co nejzřejměji vyvedený — nazýváme to líčením. Jest to zvláštní druh popisu, blížící se ponejvíce k básnictví, jsa výtvozem nejbedlivějšího pozorování, nejživější obraznosti a pravé výmluvnosti. Hlavní jeho vlastností jest názornost a živá barvitost. V té příčině, že má se jím především na cit a obraznost působiti, netřeba tu úzkostlivě jisté úplnosti vypisování.

Krásou slohu musí vynikati zvláště v přídavných jmenech a slovesech, v kterých se, kde jen lze, předmět zosobňuje. Líčení hodí se nejvíce ku slovesnému představování zjevů přírody, krajin, vod, zvláště moře (co obrazu nekonečnosti), činů vlasteneckých a šlechtných, ctností, vad, mravů a t. d. — N. p.

a) V ý c h o d s l u n c e .

Již nastal sváteční den Nejsvětější Panny; čas byl překrásný, doba ranní; nebe čisté objímajíc zemi, bylo tiché a vyklenuté, jako moře visící. Hvězd několik svítilo z hlubiny nebeské, jako perly ze dna mořského skrze vlny. Po straně poletoval bílý obláček sám jediný, ponořujíc v blankytě křídla, podobna k míjejícím perutím anděla strážce, jenž zadržěn noční modlitbou lidí opozdil se, a spěchá, aby se vrátil mezi spolu-nebešťany. Již se zatměly poslední perly hvězd, pravou skrání opírajíc se o podušku černavého ještě stínu, levou pak pořád ještě se ruměnic. Aj tu v prostřed viděti bílek oka, viděti duhovku, zřetelnici; již paprsek vyběsknul, a přeblesknuv po okrouhlých nebesích v bílém obláčku jako bílý šíp uvázl. Za tímto dne heslem svazek ohně vylétá, tisíc střel křížuje se v podnebesí, a — oko slunce vzešlo. Ještě ospalé poněkud přimhuřuje se, a trnouc vztrásá paprskové své řasy; sedmi barvami svítí v rychlém střídání; hned jest safírové, hned krvácí se v rubín, hned žlutne topasem. Již rozblesklo se, průzračné jsouc jako křišťál, potom jako briliant světlé, posléze ohnivé, co měsíc veliké, co hvězda mihavé. Tak na nesmírné nebe bralo se samotné slunce.

(Z polského od Mickiewiczze přel.)

b) Les.

Zapomenuv myslivosti, usedl jsem na kopečku. Kolem ne stříbril se onde sivobradý mech, politý granátem právě zhnětené borůvky, onde černaly se vřesové pahorky, zdobené usnicemi jako růženci koralovými. Kolem temnota; haluze ůry visely na způsob zelených hustých nízkých mrakův. chr nad nepohnutým sklepením chvílemi bouřil jekem, šumem, vytím, loskotem, hřímáním. Divný omamující lomoz! láloť se mi, jakoby tam nad hlavou bouřilo visuté moře. ole jako ssutiny měst: tu vývrat dubu ze země trčí na ůsob ohromné rozvaliny, na níž, jako ostatky zdí a sloupů, ůrají se tam sukovité klády, tu shnilá na polo břevna, ohra-ná parkánem trav. Ve prostřed tarasu pohleděti jest strašno; mt sedí hospodáři lesa, kanci, medvědi, vlci, a u vrat leží hlované na polou kosti jakýchs neostražitých hostí. Časem se ad zelenost trávy jako dva vodotrysky vymknou dva parohy lení, i žlutavým pásmem mihne se zvěř mezi stromovím, ko paprsek, ano padna hyne v houštině lesní. A opět ticho ole. Datel na jedlině z lehka zatuká a dále odlétaje mizí; kryje se, ale zobákem nepřestává ůbat, jako dítě, ano scho-avši se, volá, aby ho šli hledat. Blíže sedí veverka, ořech pazourech drží, hryže jej, kytku zavěsivši nad očima, jako rochol nad helmem kyrysníka; ač tak osloněna, předc volně o kola se rozhlédá. Spatříc cizince, jme se hájův tanečnice sákati se stromu na strom, i mihá se jak blyskavice; posléze neviditelný otvor kmene zapadá, jako vracející se v rodinný trom svůj Dryada. A ticho opět.

M. Michievicz.

2. Povahopis.

Povaha (charakter) jest vlastní a zvláštní způsob o mylení, citění a jednání člověka, prýšící se buď z vloh příro-lou mu daných, aneb z poměrů, ve kterých bylo aneb jest nu žítí. Z toho tedy, jak člověk chová se nenuceně, nevě-lomky, ustavičně na jevo staví se jeho povaha. Vypisu-

jeme-li o člověku, jak na jevo staví se ráz č. obraz jeho
 jevíci se v jedné kteréš ideji, vládnoucí jím a z jeho život
 vysvítající, jest to *povahopis*. N. p. Caesar co samovládc
 Tento dvoji býti může:

Vypisujeme buď *a)* povahu osoby *skutečné*, aneb *b)* osob
smyšlené. Lze nám pak povahu skutečné osoby vypisovati je
 v tom případě, když byli jsme nejen *některé* vynikající vlast
 nosti a skutky její bedlivě pozorovali a seznali, nýbrž i p
 hnutky, příčiny a účinky jednání jejího dostatečně a náležit
 proskoumali a ji v rozličných dobách, v rozmanitých poměrec
 a okolnostech buď sami pilně sledovali, aneb ji důkladně se
 znali z toho, co nám spisovatelé na slovo vzatí, jako souvě
 svědkové o ní podávají. V té příčině potřebí k upravení řá
 dného a nestranného povahopisu buď delšího pátrání a zkou
 mání, buď zase důkladného vyrozumívání toho, co jiní napsa
 aneb vypravovali. Rozepisující se o povaze osoby *smyšlen*
 musíme k tomu přihlížeti, aby povaha její nebyla v odporu s
 skutečností, jest tu nevyhnutelně potřebí, abychom dobře zna
 povahy osob rozličných, jež též charakteristické známky o
 sebe mají, jakož i rozdíl mezi nimi a příčinami tohoto rozdílu
 a dle toho práci svou zařídili. Hodláme-li *jedinou* toliko vlas
 nost osoby *smyšlené* o sobě doličovati, jako n. p. chabros
 udatnost, marnotratnost atd., jest soustřediti tuto veškeré r
 osobách skutečných znamenáné vlastnosti, a takto tuto osol
 smyšlenou všelikými etnostmi a poklady toho druhu obmyslit
 Nebylo-li nikdy snad osoby takové, aneb nebude-li jí, o
 dbáti netřeba. N. p. Stůjž zde povahopis osoby skutečné.

J i n d ř i c h I V . , k r á l f r a n s k ý .

Milostivost a přívětivá myslí k těm, kteří mu nejví
 ublížili, byla jeho milá a přirozená etnost, již v poslední
 domácích válkách více, než náleželo, k nej přednějším sokům
 protivníkům svým nejjizlivějším dokazoval, pověděv pěkr
 kdyby měl dáti všechny ty zvěšeti, aneb jinak trestati
 hrdle, kteříkoli buď co proti němu důkladně psali, an

v těch válkách z pouhé nešlechtnosti zavinili, žeby nebylo nad něj člověka mizernějšího, aniž by k tomu nepostačilo všecko štěpoví a stromoví, co ho po celé Francii se nachází. A jak ve mladosti své, dokud přiznával se k víře evangelické, byv tomu naučen od matky, byl pán pobožný a modlitby své vykonával kleče: tak i po svém odstoupení k Římské církvi miloval vždy pobožnost pravou, pokrytství však a pověr všelikých byl úhlavní nepřítel. Hospodář byl dobrý, zůstaviv po sobě velikou summu peněz a mezi jinými poklady vojsku svému měsíční plat na šest let, zbraní a jiné střelby dostatečné k výpravě padesáti tisíců jonáků branných. Město také Paříž onde i onde znamenitými staveními ozdobil a zlepšil. Spravedlnost miloval snažně, nedav žádného jak živ utratiti o své vlastní ujmě, bez rozsudku právního. Každého roku mival obyčej ten, že do tří millionů zlatých rozdarovával rozličným lidem, kteří toho na něm dobře zasluhovali; nepomíjiv v tom akademie pařížské a mnohých mužův vysoce učených, a zvláště kteří jeho veleslavné činy spisovali, znaje ono staré přísloví, že zlaté péro psává rádo zlaté a chvalitebné věci. V promluvení byl nad míru jemný a moudře šprýmovný; o svých protivnících říkával, že dělá je všecky naskrze zlaté proto, aby od zlata jeho milostivosti všecko olovo zlosti jejich bylo sežráno. Mnozí, na které buď zuřivě pohleděl aneb nějak nelibě k nim promluvil, velikým strachem a teskností srdce mřeli; avšak kdo mu pravdu byl pověděl, na toho se pro ni nehněval; a bylo rozuměti, kdyby tento král místo rozličných pochlebníkův byl mival okolo sebe častěji muže upřímné a bohabojné, že by ho mohli byli z mnohých frejířských nezpůsobů zraziti a svéstí.

Rád také dobře s lidmi sprostými jako s velikými pány rozprávěl a žertoval, čehož nejeden důkaz podal.

Pavel Skála ze Zhoře.

Vypisování povahy osob smyšlených budiž ponecháno věku zralejšímu.

V obor tohoto tvaru slohového náleží také povahopis celého národa jakož i některého věku. Když však toto odvětví

jest ještě mimo obor žákův, podotýkáme pouze, že kdo poněkterého národa vypisovati a doličovati míní, zvláštní zábrání musí na jeho mravy, zvyky a obyčeje, přísloví, podať a t. d. a vůbec a především na dějiny jeho; poněvadž s všem tom duch celé minulosti a přítomnosti národa zobraziti,

Chceme-li však některý věk sám o sobě vypisování čítati, tuť nevyhnutelno, abychom zvláštní pozornost měl *ideu* věkem tímto jako vládnoucí, když tuto vše jen k tomu naměřeno jest, aby tato *idea* co možná skutkem stávala;

3. Životopis.

Životopis (Biografie) jest vypsání života osoby jež ve kterém jako paprsky slunce ke středu, tak všecko ke člověku se vztahuje. Obsahuje tedy průběh celého životního stého člověka s ohledem na jeho původ, duševní vývoj, i bení a osudy jeho, na jeho věk, postavení a vliv, měl-li na lidi s ním souvěké, a líčí se v něm člověk, jakým byl jak jednal od kolébky až ku hrobu. V životopise běží zřetel pouze na zevnější stránku člověka, aniž by pronášel tu úsudek, jenž byl by buď v prospěch nebo neprospěch, což při povahopisu, kde více ku vnitřní stránce obrací se tel, vždy stává se. Jestliť tedy životopis rázu pouze bezstřeďečního, povahopis zase více rázu prostřeďečního. V této formy náleží také *vypsání vlastního života* (Autobiografie). N. p. Životopisu stůžž tuto.

Jan Horák z Milešovy.

Jan Horák (Horatius) byl syn měšťana litoměřického rodiče z vesnice Klepův, pod hradem Hasenburkem ležící se Jan náš narodil na začátku století šestnáctého; proč také dle hradu toho Hazenburský čili Hazenberský na Vychován byv od statečných rodičů ve víře katolické a přívědomostí literních nabyv ve vlasti své, okolo l. 1520 odešel se do Lipska, aby se na vysokých školách tamních oddal diim filosofickým. Když tam dosáhl hodnosti mistra sv

ných umění, obrátil se k theologii, v níž brzo neobyčejnou pilností nabyt důkladných vědomostí, načež posvěcen na kněžství a brzy potom učiněn professorem na akademii lipské.

V Lipsku seznámil se s několika mladými učenci, s nimiž počal se stavěti na odpor novému učení, jež tehdáž Martin Luther vyhlašovati se jal. Spisy, proti Luthrovi vydanými, obrátil Horák brzo na sebe pozornost obecnou.

Když byl několik let pobyl v Sasích, působiv tam dílem v Lipsku jakožto professor, dílem v Drážďanech a Mišni jakožto kazatel a vychovatel, navrátil se do Čech i počal tu pilně a platně pracovati na vinici Páně hlásáním slova božího a vyučováním lidu jemu svěřeného. Povolán byv později do Prahy, obíral se tam zvláště také vychováváním mládeže.

Při tom nezapomínal přátel zahraničných i domácích, ano brž neustále sobě s nimi dopisoval, při pracech učených býval jim radou napomocen a propůjčoval se k vydání a rozšiřování jich prací literárních. Pro spanilomyslnost a obezřetnost vůbec požíval takové důvěry u přátel svých, že tito ničehož důležitého před sebe nebrali, pokud neslyšeli rady Horákovy. Taktéž pohostinným a dobročinným býval k přátelům, které u něho v Lipsku, v Praze, a když později v Litoměřicích obýval, i u otce jeho druhdy i kolik neděl zůstávali.

Horlivý v hájení náboženství katolického, kazatelskou výmluvností, učeností a moudrostí, jakož i počestnou a mravnou povahou obecně sobě Horák dobyl vážnosti, zvláště pak důvěry vyššího duchovenstva katolického; pročez se mu brzy dostalo znamenitých důstojností. Stal se kanovníkem v Bratislavském, pražském i olomouckým, a mimo to povýšen za děkana v Litoměřicích.

Pochvalná pověst, která vůbec šla o něm, jakož o výtečném vychovateli a výborném znateli literatury klassické i jazyka českého, pohnula krále Ferdinanda, že Horákovi svěřil vychování dětí svých, uloživ mu, aby je vyučoval nejen v náboženství a umění literárním, nýbrž zvláště také v jazyku českém. Nejprve vyučoval arcikněznu Alžbětu a arciknížata Ma-

ximiliana a Ferdinanda; později mu k výchování svěřeny i ostatní děti královské, tak že v úřadě tom setrval téměř až do smrti

Že k nelehkému tomu úkolu vychovatelskému nikdo Horáka nebyl způsobilější, o tom bylo tehdá jedno mínění, a že úloze této výborně dosti učinil, toho důkazem jsou spanilomyšlné skutky, kterými prosluli napotom královští vychovanci jeho: všelikými ctnostmi pověstné arcikněžny Alžběta, Anna Marie a Kateřina, bohatýrský a krásocitný arcikníže Ferdinand jmenovitě pak lidumilný, snášelivý a spravedlivý císař Maximilian II.

Horák jakožto vychovatel dětí královských nejvíce žil při dvoře krále Ferdinanda I., který tehdáz střídavě pobýval v Praze ve Vídni, v Innsbruku a Hradci Štýrském. Mimo to čast také jakožto tajemník a rádce důvěrný, provázel Ferdinand na cestách do Moravy, Uher, říše Německé a ke dvoru císaře Karla V. Nežřídka poslán býval od krále ke dvorům kurfirstův a knížat německých. Avšak nejen král Ferdinand, ano brž i císař Karel V. užíval rady Horákovy a potřeboval ho k rozličným poselstvím. Důležité především činil Horák službu jakožto vyslanec císařův do Nizozemska, kde rovněž jako v říši německé novoty náboženské, učením Kalvinovým vzniklé, velmi způsobily pohnutí. I na sněmu církevním, který byl peř Pavel III. r. 1545 vypsán do Tridentu, býval Horák přítomen, a tu dílem co zástupce kapitoly pražské i olomoucké dílem co vyslanec císaře Karla anebo krále Ferdinanda. Takovýmito poslováním a jednáním stalo se, že se Horák seznámil se všemi téměř učenými a vysoce postavenými muži času svého, s nimiž sobě pak i dopisoval.

Zásluhy, které si tím během Horák získal o dům Habsburský, vděčně uznávajíce oba panovníci Karel i král Ferdinand, při všeliké příležitosti dávali mu hojně důkazy uznání a milosti své. Tak jemu král Ferdinand propůjčil výnosy proboštství litoměřické l. 1541, a císař Karel jej i bratra jeho Řehoře Horáka, měšťčina litoměřického i s potomky jeho povýšil do stavu šlechtického sv. římské říše, aby mohly užívat erbů šlechtického a psáti se „z Milešovky“.

Jak výše dotčeno, byl Horák též kanovníkem kapitoly olomoucké. Když pak se po smrti biskupa Bernarda Loubka r. 1541 mělo přikročiti k novému volení, byli tu dva kandidáti k hodnosti té, totiž Jan Horák a Jan Doubrava. Ale oba tito mužové pro nábožnost, učenost a rozšafnost důstojenství toho rovnou měrou byli hodni; kapitola olomoucká v nemalé vázla nesnázi, kterého by z nich dvou měla sobě vyvoliti za biskupa. I bylo se ovšem obávati, aby tím nevzešly nějaké roztržky a nepřiležitosti, které v oné době mohly míti účinky škodlivé. Proto dotčení kandidáti v Olomouci mezi sebou učinili smlouvu, dle které Horák vzdal se hodnosti biskupské. Když pak potom Jan Doubrava skutečně vyvolen byl, stal se Horák jeho coadjutorem.

Ještě vyšší uznání kynulo Horákovi, když se jednalo o obsazení arcibiskupství pražského, po sto a padesáte let osiřelého. Na sněmě l. 1545 v pondělí po nanebevzetí Panny Marie došlo v té příčině ku konečnému usnešení. Stavové obou stran náboženských, pod jednou i pod obojí, přistoupili k žádosti krále Ferdinandově i jednomyslně zůstali na tom, aby stolec arcibiskupský opět byl řádně osazen, a prvním arcibiskupem aby se stal praeceptor dětí královských, probošt litoměřický, kterýžto pro učenost a nábožnost, pro mírnost a křesťanskou snášelivost jednostejně u obou stran byl vážen a obecné požíval důvěry.

Král Ferdinand, kterému zvláště na tom záleželo, aby záležitosti náboženské v Čechách přivedeny byly v řád jistý a konečný, slíbil stavům, že v příčině též jak s Horákem, tak i po legátu svém se stolicí papežskou chce vyjednávat. Ale prvé, nežli se snešení sněmovní mohlo ve skutek uvesti, v říši německé, a brzy potom v Čechách, nové vzešly rozmíšky a bouřky, a žádoucí osazení pražské stolice arcibiskupské zase bylo odloženo.

Všedše totiž knížata protestanská v Němcích mezi sebou v branný spolek řečený šmalkaldský, nechtěli se podrobiti ani výrokům sněmu tridentského, ani rozkazům císařovým. Položen tedy sněm do Řezna, kde dlouho jednáno a smlouváno.

I. Horák byl tam přítomen a měl důležité účastenství na všem, oč koli rokováno. Ale když protestanté nikterak nechtěli se smluviti, dány jsou hlavy spolku šmalkaldského do klatby říšské a zdvižena válka proti nim.

Horák, hned jak skončen byl sněm řezenský, po Dunaji odjel do Vídně. Zde vloženo naň důležité poselství; pročež odebral se rychle do Čech a jmenovitě do Litoměřic; a odtud, obdržev tu nové příkazy, odjel do Sas, tam po všecken čas války zůstal ve vojstě knížete Maurice Saského a císaře Karla V. až do bitvy u Mühlberka (4. dubna 1542). Král Ferdinand, vykonav napotom na sněmě Pražském (1547) soud nad odbojnými stavy českými i městy královskými, ježto mu odepřela pomoci v dotčené válce, odebral se s Horákem k sněmu říšskému do Magdeburku l. 1548. Odtud navrátiv se král do Čech, položil l. 1549 sněm do Prahy. Na sněmě tom znovu rokováno o obsazení stolce arcibiskupského po navrácení statků, které duchovenstvu katolickému ve válce husitské byly odňaty. Král opět slíbil stavům pod jednou i pod obojí, že se chce ucházeti u papeže, aby arcibiskupství osazeno bylo Janem Horákem, který by měl moc, světiti kněze pod jednou i pod obojí, pokud by utrakvisté, kromě přijímání pod obojí, ve všem ostatním se srovnali s katolíky. Stalo se k tomu svolení. Avšak někteří faráři pod obojí odpírali, a tak sněmování to zůstalo bez účinku. Králi nevidělo se teháž užívatí důtklivějších prostředků, poněvadž byly vzešly nové nepokoje v říši německé. Dříve však, nežli opět v říši a v Uhrách zjednan byl pokoj, zemřel Horák dne 26. dubna 1551.

4. Dějepis.

Dějepis (Geschichte) zavírá onu stránku zkušenosti lidské, která okres minulosti ustanovuje, a ten jest zase:

- a) *zvláštní* (Spezialgeschichte), zavírající děje jednotlivých rodin, jednot, společností, řádů, národů, států atd. a
- b) *obecný* (Universal-Geschichte, allgemeine Geschichte), jenž obsahuje úhrnek činů a dějů celého pokolení lidského.

Příkladů nelze tu uvést, poněvadž musili bychom předložit celou knihu; není však toho ani potřeby, když žáci, učíce se ve školách dějepisu, mají je po ruce. A psátí dějepisu nemůže také býti úkolem žákův; s to jsou jedině vynikající osoby zvláště učené a v oboru tom nad jiné zkušené.

b) Popisovací formy jsou:

1. *Popis* č. popsání jednotlivých předmětů (descriptio), k němuž náleží: a) *přírodopis*, b) *zeměpis*, c) *národopis*, d) *státopis* a *cestopis*.

1. *Popis* č. *popsání* jednotlivých věcí, zjevů, úkonů atd. jaků něčeho udání č. vypsání, a to úplně podle spojení mezi sebou a jinými v prostoru se nacházejícími. N. p. u stolu.

Účelem popisování jest, aby některá věc neb událost jiným slovem č. písmem tak znázornila a předvedla se, ať-li o ní, ihned ji poznala, nemá-li však o ní povědomí, nemohla učiniti sobě o ní pojem náležitý.

Může pak býti popsání dvojí: *besprostředěčné* (objektivní), *středěčné* (subjektivní).

Účel popsání *besprostředěčné*, když věci tak popisujeme, jest, abychom smysly našimi jeví se, aniž bychom na sebe čehož byli svědomí.

Středěčné popsání sluje však takové, v němž z úkazů a podlehajícím soudíme o vlastnostech, poměrech atd. *Popis* *besprostředěčný* může zase dvojí býti, a sice: buď *rozumový*, aneb *záživný*; onen působí více na rozum, poučuje a odčňuje; tento zase na cit a obrazotvornost, bavě a vyobdivování neb pohnutí.

Hlavní vlastností každého popisu jest, aby co možná *nejvíce* věc předváděl. Mimo to nechť jest:

čistý, t. j. ať jednotlivosti neb částky předmětu tak předvede, aby věc se žádnou jinou, byť i třeba sebe podobnější, nemohla býti zaměněna.

- b) *Úplný*, t. j. musí v něm býti všechny jednotlivosti a části věci popisované obsaženy.
- c) *Správný*, t. j. sluší šetřiti při popisování určitého pořádku co do uvádění částek, vlastností, znaků atd. V té příčině jest uváděti nejprvé hlavní znaky, jimiž věc popisovaná podstatně od jiných liší se, aby již z těchto čtenář neb posluchač znamenati mohl, co vlastně popisuje se, načež ať uvádějí se v jistém pořádku všechny jiné znaky vedlejší. Tyto mohou buď hned za každým jednotlivým hlavním znakem následovati, aneb mohou hlavní znaky vesměs napřed uvedeny býti a po nich teprv vedlejší, ovšem v pořádku hlavními znaky naznačeném. Kdyby jinak dálo se a hlavní i vedlejší znaky porůznu a libovolně mezi sebou se míchaly, nastal by takto nevyhnutelně zmatek a z něho plynoucí nesrozumitelnost. Tak n. p. nedobře činil by, kdoby popisuje strom, počínal květem a j. v. Co dotýče se počátku, stavíme obyčejně nejpodstatnější znak v popředí, jako n. p. u domu základ, u rostliny kořen atd.; u popisování některých věcí však nezáleží na tom, kde vlastně počínáme; n. p. popisující krajinu některou, stejně dobře činíme, když kdekoliv začínáme; než začavše někde, musíme přece jen opět v jistém směru přirozeném postupovati, jako když počínajíce od jihu, ubíráme se k východu, severu a západu, aneb naopak; chybou bylo by, kdybychom od jihu ihned k severu obrátili se atd.
- d) *Krátký*, t. j. nechť ničeho neobsahuje, co by ku věci a jejímu vysvětlení právě nenáleželo, proto že by jinak popsání stávalo se rozvlácným a v příčině nahromadění zbytečných přídavekův nejasným. Čehož sluší však přísně šetřiti toliko poměrně, hlavně pak ve školách nižších, poněvadž opravdu někdy nastává toho potřeba, aby jisté zjevy, jež věc popisovanou přirozeně předcházejí, uvedeny byly a jichž vynecháním by více uškodilo než prospělo se. N. p. Popisující povodeň, musíme též pří-

činy její uvést, t. že předcházely deště, anebo sněhu že napadlo, hráz že protrhla se atd.

Pro žáky vyšších tříd a lidi dospělejší sluší popisování tak činiti, aby článek rozličnými reflexemi a stilistickými obraty byl pokud lze nějak vyzdoben, jak na příkladech uvidíme.

Sob *).

Nejužitečnějším zvířetem obyvatelům severním jest sob — tak právě jako velbloud národům pásem horkých. Jako tento soudruh člověku nenahraditelný, přestává i sob na prachudé potravě; nepatrné rostlinstvo pořídka rostoucí na pustinách severních vděčným jest mu pokrmem; právě tak jako velbloud i sob žije o pící praskrovné. Nade všecko miluje sob lišejníky a před jinými lišejník plicní a sobí, jež sobě pod sněhem pracně vyhrabává svými paznehty. Jako velbloud výživu nachází v pustých horských krajinách při rovníku, v nichž by tvorové větší potřeby mající, nedostatkem pošli, taktéž sob i v děsných pustinách polárních skromných podmínek života svého nepostrádá. Sob, z řadu dvoukopytníků čili přeživavců, patří do čeledi jelenů. Jestli jediným členem z čeledi této rozvětvené, jež člověk sobě ochočil a ve službu svou upoutal. Než velmi liší se od jiných paroháčů zevnějškem svým; neboť nedostává se mu lepého vzrůstu našeho jelena i ztepilost srna mrštného. Sob postavy jest poněkud neohrabané. Nohy má krátké a tlusté, rozeklaná kopyta čili paznehty jsou široké,

*) Popisující zvíře nějaké, udávejme: a) *druh*, b) *rod*, c) *tělo vůbec* a jeho zvláštnosti, jakož i částek jednotlivých; d) *potravu*, *vlast* neb *místo*, kde zdržuje se, *vychování* a *příbytek*; e) *přirozené pudy*, *vlastnosti*, *užitečnost* neb *škodlivost*; f) *užití* některých částek těla; g) *chování se k člověku*; h) známé *odrádky*. Toť jsou ovšem hlavní a podstatné částky popisu, kterých však vždy a všude ani uvést nelze ani netřeba, — dle okolností a bytnosti tvora. Ostatně ani tohoto pořádku tak přísně držeti se není právě pravidlem bez výminky. —

ale proto právě velmi přiměřeny krajinám, v nichž sobu jest žítí; neboť může po sněhopustých končinách volně uháněti, do sněhu nezapadaje, jakož též výborně plave i přes řeky nejširší.

Na krku má sob dlouhou hřivu; srst jeho v letě jest hnědošedá a krátká, v zimě bílá a dlouhá. Parohy sobovy jsou dlouhy, a na konci lopatkovity, na způsob prstů rozvětveny a váží až i čtrnácte kilogramů. Známo pak, že i laň sobí parohama, ovšem krátkýma a nerozvětvenýma, se honosí.

Laň sobí se telí v máji, mléka dává velmi málo, za to však převyšuje mléko sobice hustotou svou a záživností každé jiné mléko. Pro tučnost — jestiť skoro čistou smetanou — možno ho jen v mále požívati a třeba k němu mnoho vody přimíchati, aby nabylo jakosti mléka kravského. Máslo není chutné, sýr však velmi příjemný a živný. Sob není plachý a snadno se ochočí, načež přilne k člověku jako náš skot, ni žádného nežádaje ošetřování. Pokrmu vždy i v nejužší zimě dostatkem vyhledá si sám, pročež v zimě v letě prosto beze všeho přístřeší trvá v lesech a po tundrách na pastvě. Zajisté neocenitelná to výhoda kočovným národům severním, nebo bez soba nebylo by pro ně živobyčí žádného. Sob stěhuje kočovníka, přenášeje jeho zboží a narádí z místa na místo, tahá jeho saně rychlým během po sněhových krajinách a vše koná volně, když se s ním mírně a laskavě nakládá. Naloží-li se sobu břímě příliš těžké a zpupně-li se pohání ku předu, pak zprotiví se a náhle se obrátiv, doráží předníma nohama a parohama na tryznitele svého. Ochrany v takovém případě jen pod saněmi převrácenými člověku jest hledati, kdež ukryt tak dlouho setrvati musí, až zběsilost soba pomine.

Méně spůsobilým jest sob na jízdu, i musíť jezdec opatrně a zlehka s povýší naň sednouti, neboť prudkým vyšinitím do sedla přelomil by se sobovi líbět.

Po smrti jest sob člověku ještě užitečným, neboť do poslední nejmenší částky jeho těla všechno se využítkuje. Maso je velmi chutné a jazyk zvláště lahůdkou vzácnou. Krve neujde na zmar ani kapka, buď se pije za tepla aneb dělají z ní jelita. Mícha v kostech obsázená draze lučebníkům se

prodává; z kostí a z hnátů vyřezávají severané lžice a jiné potřeby. Měchýř jest nádobou na mléko, na tabák a p.; šlachy a tenká střevka skýtají provázky a nitě; z kůže upravují si obyvatelé krajů severních šaty, přikrývky, postel a vzdělávají z ní řemeslnické a sedlářské nářadí. Parohy vysoustruhují na střenky, lžice a p. aneb prodávají je i s paznehty na kliš; ba Čiňané nakoupivše sobě parohův a paznehtův od ruských kupců a vyvařivše je, připravují si z nich huspeninu čili rosol. Nejvyššího věku dožije sob třicátým rokem, ale jen na svobodě; ochočen byv, nikdy nepřetrvá desátého roku, poněvadž mezi šestým a desátým rokem se zabijí. Nepřítel má sob mnoho, a to předně člověka, vlka, medvěda a rosomaka. Nejvíce však trpí sob dvěma druhy ovadů. Jeden ovad sobí (*Oestrus turandi*) pronásleduje paroháče po celý den, vznášeje se nad jeho hřbetem a snáší mu na těle vajíčka, která jsouce lepká, na srsti se zavěsí. Vylíhlá pak kuklice neb larva zaleze pod kůži sobovu, kdež boule působíc žije, až se zavine. Celý hřbet sobův bývá boulemi takovými poset, čímž zvíře velkou trpí bolest a chřadne.

Druhý ovad (*Oestrus nasalis*) snáší vajíčka do nozder sobových; vylíhlý červ zažírá se ve chrťán a pod jazyk. Tu bolestí founí a kašle trýzněné zvíře, a často kašlajíc, celý chumáč červů vyhaduje.

I nemocem rozličným sob podlehá, zvláště pak náhlému pádu, tak že za několik neděl na soby bohatý Laponec neb Samojed upadá do chudoby a bídy. *Jos. Sytko.*

Kapradí *).

Kapradí náleží k velikému oddělení těch rostlin, ježto se rozmnožují ne semením, nýbrž semennými buňkami (výtrusy

*) Popisující rostlinu, udávejme její *čeleď*, pak náleží-li k stromům, keřům atd.; napotom její výšku, šířku, tvar listů neb lupenů, zvláštnost ovoce atd.; dobu, kdy kvete, půdu, vlast, opatrování, žeň přípravu k dalšímu upotřebování, užitečnost neb škodlivost, jenž vztahuje se na rostlinu i na semeno atd.

čili spory). Kdežto řasy, houby, lišejníky a mechy z veliké části jsou bylinky drobnohledné, třída kapradin již zahrnuje úhlednější rostliny, které nejen tvarem a vnitřním ústrojím, ale také velikostí se vyznamenávají a k okrase krajin přispívají. I mezi mechy jsou jednotlivé tvary, které lepou ozdobností rostlinnou se honosí; ale velikost jejich nikdy nedosahuje výše dvou stop. U kapradin však jistá velikolepost se sdružuje s nejjemnější okrasou podrobnou, tak že jich počísti sluší k nejpůvabnějším dítkám Květeny. Již v našich krajinách bývají zvýši vyrostlého člověka, ačkoliv jenom vějíře jejich (t. části podobné k listům) nad zemí se vyzdvihují, ve vlhkých lesích a na skalách malebné popředí rozstavující. Ve vlhkých krajinách horkého zeměpásu se některé rody co stromy vypínají k značné výšce a ztepilým zrůstem i překrásně zpeřenou korunou převyšují všechny tvary bujného rostlinstva tropického. I doba života jejich mnohem jest delší, nežli u jiných bezkvětných rostlin. Jedno z našich obyčejných kapradí, které ku př. v lesích okolo Mladé Boleslavi až šesti stop zvýši dorůstá, tu do sebe má zvláštnost; že ročně z hlavního kmene, pod zemí se plazícího, vyhání jediný vějíř. Když se takový kmen vykopá a očistí, spatříme stopy předešlých vějířů dosti zřetelně, tak že se věk celé byliny vypočísti může, a ten nezřídka několik desetiletí dosahuje. Kmen před vějířem vybíhá v tupý konec, na němž poznati lze počátek vějíře, jenž příštího roku nad zemí se vyzdvihnouti má. Leč málo kapradin má kmen tak dlouhý; obyčejně bývá krátký i kolkolem násadkami odemřelých vějířů obstoupený; jen přední konec jeho nese čerstvé vyvinuté vějíře. Vytrhneme-li takové kapradí ze země, tu v prostřed spatřujeme vějíře nejmladší, sbalené v kotouč, kolem nich pak starší již natažené a zpříma vztýčené.

Ačkoli se kapradiny půvabností svých vějířů přidružují k nejkrásnějším rostlinám a mnohé z nich v sklenicích a zahřevárnách s oblibou bývají pěstovány, přece jim chybí jedna ozdoba, kterou se mnohé jiné nepatrnější rostliny jednou do roka aneb aspoň jednou za živobytí zdobívají; nemají totiž patrného květu. Vedle modrých a červených, žlutých a bílých

kvítkův, jež Vesna z poupat bylinných loudí, kapradí všecku svou sílu obrací na vytvoření bujně zpeřeného vějíře, nikdy nedospívajíc k jasnému, líbě páchnoucímu květu a uměle vytvořenému plodu. Kapradí nekvete, nepotřebuje k plemenění svému této přípravy, nýbrž bezprostředně a v nesčíslném počtu na spodní ploše vějířů hromadí semenné své buňky. Ba nejedno kapradí právě tím ztrácí půvabnou svou podobu; neboť když všecka životní šťávu k vytvoření semenných buněk se vytěží, počne se nedostávati potravy, tak že vějíř chřadne, schne a hyne, kdežto se jiné byliny nejkrásnějším pestrého květu oděním skvějí právě při vyvinování semen.

(Od Julia Saxa.)

Safír *).

Základní tvar safíru jest kleneč čili rhomboeder. Safír po diamantu všech nerostů jest nejtvrďší. Tvrdost jeho jest 9, tíže 3·9—4. Lesk jest skelný, na některých plochách perlový, ač se druhy vyskytají odrůdy i beze vší barvy, jiné dílem šedivé, hnědé, červené, dílem modré, zvláště naše české. Větší a jasnější kousky, u nás nalezené, bývají barvy čisté tmavomodré, a co do barvitosti předčí nad vyhlášené po světě safíry cejlonské. Některé z těchto safírů dle jednoho směru jsou zelené, dle druhého modré, i mají dvojlom světla (dichroismus). Některé tmavomodré safíry, budouc na konci ubroušeny, ukazují světlou hvězdu šestera paprsků; toť jsou převzácné asterie. Safír jest čistá vyhraněná hlína. Dle barvy má rozličná jména: Fialovým říkají amethysty, červeným rubíny a modrým vlastně safíry. Rubínů v Čechách není. Nečisté jmenují se korundy, a zrna drobnější šmirgl. V pokladnici chrámu svatého Víta na hradě pražském jsou veliké a předrahé safíry. Staří ne-

*) Popisující mineral, udávejme: zevnější známky, podobu, barvu, lesk, lom, tažnost, váhu, chuť; pak známky vnitřní: části, z nichž se skládá, dá-li se rozpustiti a kde? Konečně místo, kde nalezá se a užití jeho.

znali se v leštění, oni nalezený drahý kámen jenom u a zasadili; nyní se lesk drahého kamene zvyšuje plo rozličně nakloněnými.

V Čechách nalezá se safír v náplavech v písku ř a sice takové kousky, které se za šperk hodí, na louce jiz Nyní se zřídka kdy vyskytají průzračné safíry, a čtyř k nebývají těžší. Obyčejně jsou kalny, světlomodry; safíry zračné vždy jsou velmi tmavy. Hrany a rohy bývají omlety, ale původní tvar vždy předce poznati lze. U Po na dlažkovickém panství v Litoměřicku nalezají se v l českého granátu také safíry, ač mnohem menší a k br nespůsobné, ale co do tvaru i barvy podobné k jizerskýr

Jsou také zelené odrůdy, kterých za smaragdy po váno; neboť klenotníci bez velikých rozpakův každý : drahý kamen zvali smaragdem, každý žlutý topasem, červený rubínem, modrý safírem, fialový amethystem; ale není tak důležitý znak přírodnický, jako tvar, tíže, tv Odrůdy safíru pěkně barvené a průzračné velmi jsou v co drahé kameny; vybrušují se z nich také čočky zvět do nástrojů drobnohledných, provlaky k vedení drátu míst vlaků ocelových, pánvičky do hodinek a podobných stroj čistá a drobná zrna (šmirgl) berou se k leštění měkkíc menů a kovův.

Jan Kre

Popisující *krajinu* nějakou, vycházejme s určitého : viska, odkud bychom nabyli jakéhosi přehledu; a tu z nati sluší: polohu, rozsáhlost, hranice buď přirozené neb u tvářnost půdy, prýštění a stikání se vod atd. Popisuj *město* neb *místo* jakési, udejme stručně, kde leží, načež uv hlavní budovy (veřejné): kostely, školy, radnici, nemocnic napotom náměstí a hlavní ulice z něho vybíhající, napot následují zvláštnosti buď starobylé neb novověké, konečn bližší okolí; zmíňme se pak o vnitřní jeho správě atd.

Má-li popisovati se jednotlivá budova větší neb i tuť náleží počítí základem, napotom udati, jaké zdi, dvěř vrata, okna a střecha, t. j. popsati nejprve její zevnější

epřv udati vše vnitřní a sice v témž pořádku, v jakém
ověk, vkročivši do ní, spatřuje atd.

Země česká.

Země česká prostírá se prostřed pevniny evropejské asi
sící mílich čtvercových. Popatřice na obraz její na mappě,
áme podobu nepravidelného čtverohranu, jehožto hrany
čelí k severu a jihu, k východu a západu. Na pokrajích
odevšad obklíčena jest pohořimi, kterážto ze dvou uzlů
vati se zdají: od východu totiž, ode Sněžky Králické, k se-
západu vznášejí se Krkonoše, jež Čechy dělí ode Slez, a
o-západu, jenž jsou rozhraním k Moravě; na západu ode
in k severo-východu, mezi Čechami a Sasy, tahnou se
né hory, k jiho-východu, mezi Čechami a Bavorsy, Šumava.
í pak pohoří stýká se i sceluje se z obou stran; na jihu
Rakousům Horami Cáhlovskými, na severu proti Lužickým
elikými horami.

I jsou tedy Čechy již přírodou samou ohraňičeny a věncem
co hradbami přirozenými otočeny. Z těchto hradeb po-
ých se do země vinou rozličná odhoří a protihoří, z po-
se nížice, až pak se tratí tu v úplné rovině, tu v kra-
ě. Rovina tatáž i hlubokými stržemi a řečišti brázděna
a hory buď homolovité buď i báňovité, tu v ohromných
ch, tam osamělé, vysoce nad ní se vypínají.

Jižní pohoří, dělicí Čechy od Moravy, Rakous a Bavor,
i činí rozhraní vod evropejských. Z toho patrno, že země
do vysokého podnebí položena jest. Pramenové všickni,
po horách, zemi vůkol věňčících, se prýští, pomalu v po-
a řeky se stékajíce, téměř prostřed země v jediný proud
ský se spojují a jediným úžlabím, prorvavším se hluboce
e hornaté ty valy, k severu odtékají. Čechy celé jsou jen
jší pořiči Labské.

Přirození prosmykové v pohoří pomezném označeni jsou
všude silnicemi, skrze ně veň země vybíhajícími. V dě-
ch Domažlický a Chlumecký nejvíce prosluli; neméně však

důležitý jsou Chebský a Litomyšlský, od západu i téměř zrovna naproti sobě čelící.

Frant.

Staré město v Praze.

Staré město jest částí Prahy, leží na pravé Vltavě a jest spojeno s Malou stranou mostem Karlovým. Na větším díle úzké ulice, které se ve staroměstské části sbíhají, z nichž jsou nejznamenitější: Karlova (Císařská), Platnýřská, Dominikánská, Sírková, Železná a Dlouhá (třída). Mezi Karlovou a Platnýřskou stojí arcibiskupský seminář, bývalá kollej Jesuitská, nyní arcibiskupský seminář bohoslovecký, staroměstské (akademické) gymnasium a škola kulty filosofické; c. k. knihovna, hvězdárna a dva kostely: Svatoklimentský a Salvatorský, jakož i kapli gymnasijní. Před arcibiskupským seminářem stojí socha sv. Václava s červenou hvězdou s kostelem a před ním prostorožská socha Karla IV. Na druhé straně strání stojí mlýnský náhon, a o něco dále táhne se náhon s ozdobami, mezi kterýmiž socha císaře Františka I. a studně vyniká. Ulicí Karlovou, v níž se nachází (palác) Klamovský, přijde se na staroměstské náměstí, kde radnicí se staročeskými hodinami (orloj). U prostorože umístěna jest socha bl. p. Marie, postavená na počest šťastné obrany proti Švédům r. 1648. Naproti ní ve věži chrámu Týnského velmi starobylého, v němž sloužili a sv. Václav Bohu a sv. Jan Nepomucký hlásal. Blíže něho stojí dům knížat Kinských a za ním Svatojakubský. Na tomto náměstí konají se výstavy. Železnou ulicí se přijde ku Karlově koleji a k se divadlu (německému), před ním jest kostel sv. Mikuláše; za ním trh ovocný, který vede k Prašné k kostela sv. Havla jest trh židovský (tandlmark), zelený, vaječný a uhelný. Mimo uvedené jsou ještě znamenité, a sice v ulici Dominikánské klášter

a s konservatorium, na proti němu ústav politechnický (německý) a dále stará mincovna. Okolo kláštera křižovnického přijde se na pobřeží Vltavské, kterému „na Františku“ říkají, odtud ku klášteru s kostelem u milosrdných bratří, dále k sv. Duchu a k sv. Haštalu.

Jos. Smolík.

Kostel gymnasia Novoměstského (dřívě Piaristského) v Praze.

V Kolovratské třídě stojí veliké jednoduché stavení, o třech poschodích, jest to gymnasium novoměstské, a na rohu do Panské ulice viděti jest veliký portál, spočívající na čtyřech ohromných sloupech, vedoucí do kostela; nad štítem se leskne veliký kříž a za ním se vypína nad střechou vížka. Po třech stupních přijde se do kostela, jehož jednoduchá stavba, přisností vynikající, šesti okny osvětlena jest. Proti dveřím stojí zcela jednoduchý oltář, zdobený křížem a dvěma u něho klečícíma anděloma, před ním visí věčné světlo. Okrouhlá stavba nad oltářem opírá se o čtyry jonické sloupy, jež presbyterium, o dva stupínky vyšší, od ostatní prostory dělí. V pravo blíž oltáře jest kazatelnice, zcela jednoduše stavená; v levo asi u prostřed prostory vedou dvěře do kláštera, a nad nimi se táhnou o dvou patrech galerie; stěny bílé nejsou zdobeny ani jediným obrazem. Naproti oltáři spočívá na dvou čtyřhranných sloupech, z nichž na každém jest upevněna mramorová kropenice, kruchta s varhanami. Zem jest dlážděna pís-kovcem a z části pokryta dva a padesáti po obou stranách sou-běžně postavenými stolicemi.

Jos. Smolík.

Popisující věci rukou lidskou učiněné, jako stroje, nástroje, náčiní a j., a nemající jich právě po ruce, abychom jednotlivé částky jejich jiným mohli ukázati, musíme o to péči míti, abychom věc tu úplně, tedy i co do nejmenších částek, sami znali

a je dobře pojmenovati uměli, a napotom tak ji slovy znázornili, až by sobě druhý náležitý pojem o ní učiniti mohl. Jisto, že popsání takové tím bývá těžší, čím složitější věc popisovaná jest. N. p.

K o l o v r a t.

Obyčejný kolovrat jest práce soustružnickova. Nejspodnější část, nazvaná stolička, jest prkénko vodorovně položené asi 10" dlouhé, 5" široké a víc než palec tlusté, spočívající na třech nohách kosých, mezi dvěma kratšíma předníma, zadní upevněna jest okolo dvou bodů volně se otáčející tlapka (podnížka), na zadním konci upevněna jest hůl asi stopu dlouhá, na hořením konci širší s podlouhlým výřezem, jenž zavěšen jest na železnou kličku, patřící k ose, na níž kolo se otáčí. Kolo, v průměru asi stopu obsahující, sestává z několika částek, jež šest neb osm ramen se středem víže, skrz střed tento táhne se železný proutek (osa), který jest navlíknut na dvou sloupcích upevněných na stoličce po obou stranách kola tak, že část jeho o zadní sloupec se opírající v kličku nad zmíněnou se končí. Přední sloupec, kratší zadního, jest k tomuto slabou, vodorovně položenou příčkou upevněn. Něco výše jest na zadním sloupci zadělána vodorovná asi stopu dlouhá tyčka, na této asi dva palce od předního kraje stojí malý sloupec a asi na palec od zadního přímého sloupce druhý malý zpřímený. Mezi těmito malými zpřímenými sloupci nalezá se železné *vřeteno*, t. j. silný drát upevněný v druhém malém sloupci, končící se před prvním sloupcem dutinou na způsob píšťaly, s prostranní dírkou. Tento drát se rozkládá za nadzmičenou dutinou ve dvě žebry zoubkovité, v ellipsu vybihající; na něj se navlíkne cívka, t. j. trubice po obou stranách kolečky opatřená, a na zadní jeho částku upevní se kolečka s rýhou, do níž se klade šňůra, vyplňující též rýhu nalezající se na povrchu kola. Na zadním největším sloupci jest přidělán v hořejší části šroub, jímž se celý postavec cívky buď zvyšuje buď snižuje, čímž se šňůra buď napíná aneb zvolňuje. Druhá část

patřící ku kolovratu jest přeslice, to jest tyčka spočívající na stoličce o třech nohách, v špic vybíhající; na tuto se navlíkne buď kužel aneb vochlička s lenem neb s krackami.

Jos. Smolík.

V obor této formy stilistické náleží zvlášt opět:

- a) *Přírodopis*, buď všeobecný neb zvláštní podle toho, jestli že popisuje veškerou přírodu a pozoruje zem co částku veškerenstva, neb všímá-li si věcí na zemi bytujících a jsoucích, dle znaků na třídy, rody atd. je rozvrhujíc.
- b) *Zeměpis*, jenž obsahuje popsání přirozené povahy zemi a stavu politického lidí na zemi bydlicích.
- c) *Národopis*, seznamující nás s národy podle přirozenosti, jich povahy, jazykův, mravův, barvy atd.
- d) *Státopis*, v němž popisují se státy č. obce, jakož nyní jsou, se zvláštním zřetelem k moci, síle a mohutnosti jejich.

O předmětech těchto (*a, b, c, d*) platí, co se týče stylu totéž, co pověděno v odstavci 5. str. 52 o dějepisu.

- e) *Cestopis*, jenž vypisuje známosti, jakých cestující sami o zemích a obyvatelích zahraničných nabývají.

Stůžž zde příklad:

Z cestopisu po Tatrách.

Četná společnost, dílem na úzkých horských vozících, dílem na koních, ze vsi Bukoviny se hnula do temných velikých dolin, jejichž stráně pokryty jsou tmavými hvozdy. Pružným ranním povětřím jelo se vesele až na místo, kdež *Rasztok*, od pěti stavův se proudící, padá do Bialky. Přes ssutiny a skaliny jsme příkrou cestou lesem šli do doliny vysočinné, jejížto dnem *Rasztok* bystře se žene. Krátkým odpočinutím na další trudnou pouť se posilivše, zdvihli jsme se, a přebrodivše se několikrát přes *Rasztok*, dostali jsme se na místo, kde stromoví již mizí a kosodřevina plazivé větve rozkládá. Zde onde po luzích a zvětralých balvanův hranách vyrůstá červený bez, jalovec hor-

ský a jeřáb co nizounký keř zrna nesoucí. Tetřev nedaleko nás vylétěl, rána za ním s vrcholu alpy zahřměla, a ohlas bouchnutí pětkrát opakovan, po dlouhé přestávce ve vzdálených ještě horách temným rachotem se ozval. Cesta, čím výše nás vedla, tím byla příkrější, ano místem až nebezpečnou; i bylo nám lézti s velikou opatrností, aby noha neuvázla v rozsedlinách ukrytých mechem. Posléze, překročivše těsnou prorvu, vystoupili jsme na plochu turně, a hle v dálce objevil se nám jasně lesklý pruh, an se s nesmírné výšky po strmé jako stěna skále táhne do propasti. Jestliť to jeden z nejvyšších vodopádů, k němuž však horami přístupu není; řine prý se ze sedmi stavův, nad horou Košistou se rozlévajících. Hluku osamělého vodopádu nezaslýchá prý než smělý lovec, prodrav se až ku propasti, do které vlny padající dobuřují.

Po častých zastávkách vystoupili jsme o několik set stop výše, když jsme zaslechli hučení *Siklavé Vody*, a brzy potom bylo nám spatřiti mohutný tento vodopád. Po krátkém, ale velice obtížném namáhání dostoupeno kraje skály, podél níž se ohromná voda slévá dvěma proudy. Jeden z nich jediným obloukem se vrhá do hlubiny, kdežto druhý, prostřed pádu svého na granitový výstupek udeřiv, spoustu pěn kolem stříkaje, do hůry se pne, aby, zahalen ve směsi rozkypělých pěn, s hromovým jekotem sřítíl se do propasti. Promoklí jsouce hustým vodopádu deštěm, brali jsme se vzhůru přes ohromné kluzké skuliny až na hřeben hory. Tam uzřeli jsme pruh, an, z blízkého jezera se vyvaliv, v divokém bouření přes skaliska se žene, až pak, s příkrého srázu dolů se spustě, tvoří onen vodopád *Siklavé Vody*.

Stáli jsme na vysočině *pěti stavův*, a to na břehu třetího a největšího, šest tisíc stop nad mořem. V širém polokruhu co rozervaná velikánská zeď táhnou se hory podle jezera, jehož tichou a průhlednou hladinou prozírá jasná zelenost dna. Nad samým břehem třetího stavu co ohromná hráze zdvihá se předhoří, ježto v lůně svém chová první dva stavy. Odpočinuvše tu poněkud, v ledové vodě jezerní se vykoupavše, na další pouť jsme se vydali. Kráčeji hustými lesíčky kosodřevin,

dostali jsme se brzo k malému čtvrtému a hned potom k pátému stavu. Tu však nastává cesta obtížná, vedouc přes rozervané skály, podobné ke zříceninám sesutých hor. Nutno s balvanu skákati na balvan přes rokle a propasti; běda, komu by noha smekla z kluzkého aneb omšného kamene!

Bludištěm těchto rozvalin prodrali jsme se k rozsáhlému úbočí hory, ježto se kloní do doliny podeplyzské. Úzkým chodníkem dobré půl hodiny kráčet nám bylo: v pravo skála přímo vzhůru strmí, v levo sráz doliny tak hluboké, že muž, jdoucí na dně jejím, nám se malého ptáčete neviděl býti větším. Chvátaje spolu s veselým horalem před ostatními soudruhy, vydrápal jsem se na vysokou turni, která na konci závratného chodníku jako nějaká bašta se vypíná. Když jsem vystoupil na vrchol, aj jaké to divadlo náhle se odhalilo očím mým! Nežjáze na straně východní *Muráň* vypíná širovládné cimbuří své s nesčíslnými rohy a baštami; na jihu velitel říše tatranské, *Lomnický Štít*, skráně své sněhovými luhy co liliemi skvělými poseté maje, nad ohromnou spoustu hor nejvýšeji se věží. Otvor hornatiny na východě poskytuje průhled do vzdálených modrajících se luhův, jež ovlažovány jsou Dunajcem; z violové mlhy se tam vynořuje skála se ssutinami pověstného Čorštýna, spolu s četnými věžkami dědin a městeček, až se v dálce vyhlídka zavírá modrými horami.

Sestoupiv s turně, po stezce k jihu táhnoucí jsem se pustil. Drahně času kráčet mi bylo na pokraji nedohledných propastí, až jsem konečně došel rozlehlé vysočiny porostlé klečí. Za nedlouho překvapil mne pohled na *Mořské Oko* a *Černý Stav*. Podivný to, svého způsobu jistě jediný obraz! V hlubině na dně údolí okrouhlého, vysokými horami obstoupeného, spatřil jsem tam jezero jasně zelené, a nad ním, na patře o několik set stop vyšším, druhé jezero menší, barvy černé. Asi za hodinu dorazili jsme k *Mořskému Oku* samému. Uhostili jsme se v chýši, jež od vrchnosti zakopanské vystavěna byla ku pohodlí a k ochraně poutníkův. Pohověvše zemdleným údům a krmí i vínem pookřávše, plavili jsme se po jezeře na prámě, od horalů veslovaném. V prostřed kázali jsme veslu

zastaviti. Mořské, aneb jak jinak slove, Rybí Oko, na rozhraní stromoví a kosodřeviny se rozplývající, obsahuje 55 jiter a k 40 čtvercových sáhův. Největší vyzpytovaná hloubka o něco jest větší než 200 stop. Blíže břehu voda je jasně zelená, k prostředku však přijímá barvu temnější, při tom je studená, co křišťál jasná a tak průzračná, že u kraje na 10 sáhů z hloubí dohlédnouti lze dna. Na straně jižní pnou se lysé hory ze sivého granitu, mezi nimiž nejznamenitější jest *Mnich*, 7000 stop nad moře vynikající. Mnichem hora ta nazvána jest pro útvar vrchole, jenž mnichovi v kapli zakuklenému není nepodobný. Na východ se věží skály vápenné, k západu opět šedé poněkud zazelenalé granity. Temena hor těchto tu roztržena jsou prorvami, tam spojena vidlovitými ohbami. U paty jejich stupněm ohromným leží chlupy granitové. Na stupni tom, asi 600 stop nad hladinou Mořského Oka v teskném zákoutí spočívá *Černý Stav*, po třech stranách nepřístupnými stěnami skal ohražený, v hladině své odrážeje bílé prouhy sněhu, ježto se s čeřene hor plazí až po samé břehy jezera. Hlubokost úžasného vodojmu toho posud vypátrána není, lid horalský vypravuje, že hloubka jezer tatranských jest nevystihlá, jsou prý spojeny s mořem a proto prý právem slují mořskými oky, kterými moře zvědavě prozírá z lůna pevné země.

Slunce chýlilo se k západu, když jsme, vsedše na koně, údolím podoplazským zase se vraceli do Bukoviny. Večer byl vlažný, milostný, jakých příroda v končině této do roka nemnoho slavívá. Kolem velekrásné hory, srdečný hovor, zpěv statných jonákův polských, to vše mysl mou tak rozblážilo, že jsem památku toho dne složil do schránky blahých upomínek života svého.

Jan Er. Wocel.

B. Sloh naučný č. didaktický.

Sloh naučný č. didaktický sděluje poznatky člověka (cognitiones). Vše, cokoliv jakousi skutečnou, ponaučnou ideu zevrubně i samostatně podává, ať již má základ buď v jednání

mravním aneb v rozumném všímání sobě a používání výhod života, náleží v obor tento. Účelem jeho jest *poučování*, pročež působí nejvíce na rozum a vůli člověka. Hlavní jeho vlastnosti jsou *srozumitelnost*, ovšem všeho sprostého prostá, *napotom jednoduchoť a určitost*. Chtíce někoho o něčem poučovati, musíme přihlížeti k tomu, pro koho píšeme, aneb ke komu mluvíme; mluvíme tedy ku vzdělanci slohem přísným, stručným a vědě přiměřeným, užívajíce významů právě vědeckých, k lidu zase jednoduše, prostě, srozumitelně, pomáhajíce sobě tuto užíváním přísloví, průpovědek rozličných, známých výroků mužů slavných, rozmluvy. Chceme-li však poučně psáti, třeba, abychom věc, o níž jde, náležitě vysvětlili, odůvodnili a všeliké předsudky a bludy vyvrátili.

Sloh naučný jest někdy *soustavný* či *systematický*, pojednává-li zevrubně a úplně o věci, *stručný* (kompendiös), provádí-li jen těsnou krátkostí pojednání o věci, *výkladný*, když věc rozebírá rozjímavě, *populární* č. *prostonárodní*, hledí-li zvláště k tomu, aby lidu obecnímu byl pochopitelný, *dialektický*, když ku svým výkladům připojuje též kritiku neb úvahu a posuzování.

Jeho formy jsou: a) *soustava vědecká*; b) *pojednání*; c) *přednáška akademická*; d) *výklad* č. *vysvětlení*; e) *skratek*, *skrácení* č. *skracování*; f) *spisy pro mládež a lid*; g) *přirovnání*; h) *všední průpověď*; i) *výměr*; j) *pořekadla a přísloví*, *hádaneky a jiné průvěty*; k) *úvahy, recenze a kritiky*.

a) *Soustava vědecká* (wissenschaftliches System), když se celý obor některé vědy i s jednotlivými částkami jejími důkladně a souměrně představuje.

b) *Pojednání* (traktat, Abhandlung), jestli pouze jedna částka vědecké soustavy, tedy některé vědy způsobem tím se vykládá; tak n. p. pojednání o hmyzech, o jedovatých bylinách atd.

c) *Přednáška akademická* č. *čtení školní* jest soustava vědy, upravená ku čtení dle rozličných učitelů a posluchačů.

d) *Výklad* č. *vysvětlení* (commentarius), vysvětluje-li se soustava nějaká aneb obsah spisu některého, aby se pravda

a krása jeho jasněji čtenářům objevila. N. p. Výklad nového zákona atd.

- e) *Skratek, skrácení* č. *skracování* (compendium), když se některá soustava v menší knihu uvede. N. p. Jádro biblí.
- f) *Spisy pro mládež a lid* č. *sloh prstonárodní*, když ze přísné soustavy některých věd tolik se vybere a představí, co všechněm, i s vědami těmi se nezanášejícím, jest srozumitelné. Způsob poučování bývá dle rozličnosti osob, pro které určen jest, nestejný.
- g) *Přirovnání*, když předvádějice znaky a vlastnosti dvou věcí vytýkáme, v čem jsou sobě podobny a v čem od sebe se liší.
- h) *Všední průpověď* č. *místo obecní*, jest průpověď, obsahující pravdu vůbec známou, které vhodně užíváme ku vysvětlení něčeho.
- i) *Výměr*, obmezování, stanovení a určování jistého pojmu.
- j) *Pořekadla, přísloví a jiné průvěty* jsou založeny na zkušenosti a výpovědi, kterých uvádíme na potvrzení svých slov.
- k) *Hádkanky* jsou hříčky a výplody vtipu, jež na čas baví a důvtip bystří.
- l) *Úvahy, recenze a kritiky*, jež cenu spisů, přednášek atd. co do věci a slov atd. ustanovují.

Tvary vytknuté v odstavcích: *a, c, e, i* náležejí v obor světa učeného, jakož také toliko řádně již vzdělání a vyvíjení lidí v písemných výplodech svých jich užívati dovedou. My vysvětlivše význam jejich, přestáváme na tom, a promluvíme obšírněji pouze o formách, s kterými jest lze se žáky, o které nám jde, pojednávat i a zabývat se.

Pojednání.

Skládajice pojednání, vykládáme jednu částku té které vědy, důsledně a souměrně ji představujice. Blížeji-li pátráme, shledáváme, že jest tedy pojednání článek, jenž obsahuje úsudek

pronesený o té které věci a zároveň objasněný důkladnými poznámkami.

Píšeme-li pojednání o některé věci, třeba:

- a) abychom nejprve určili *látku* (thema), z níž veškeré myšlénky vycházejí, musíme býti v ní sestředěny. Jestliž pak látka souborem jednotlivých pomyslů, stanovící, zdaliž myšlénka v duchu vzniklá, v pojednání přijata aneb z něho vyloučena býti má, t. zdaliž s látkou shoduje se čili nic.
- b) Dále bude z látky nejprve vytknouti *obsah* a pak přiměřený jemu *objem*. Uspořádání obsahu dle látky nazýváme *rozvrh* (disposice) a jeho spracování — *provedení*. Jsouť pak částky každého pojednání tyto: 1. *Úvod*, jímž čtenáře na látku připravujeme. Tento musí se však co do objemu zcela objemem látky řídit, a nesmí býti ani příliš dlouhý ani příliš krátký. 2. *Látka*, jež musí důkladně se rozebrati a náležitě vysvětliti. 3. *Závěrek*, jenž buď ještě jednou se vši stručností o hlavních částkách se zmiňuje, aneb všeobecnou průpovědí pojednání uzavírá.

Píšce pojednání, snažme se, aby bylo *srozumitelné* a *podstatné*, provedení pak dobře *spořádané* a *určité*. Spisovatel, chtěje věc náležitě odůvodniti a jaksi ji vhodně doporučiti, může někdy s dobrým úspěchem uvesti přímo slova znamenitých a věhlasných mužů, k věci právě se hodící, což nazývá se *citát*. Přirovnávání a pěkné příklady dobře se sem hodí. Vizme příklady!

a) Chvála historie.

V historiích zavírají se netoliko jisté zprávy a naučení, jakby se každému v úřadě a povolání svém chovati bylo, ale také pod příklady napomenutí se dává v mnohých lidských nedostatecích, abychom se učili mírnosti následovati a nepozdvihovali se v moci své, z mezi povolání svého nevykračovali, Boha nehněvali, neb sic v úřadě svém nepilni a nedbanliví nebyli. Pročež vždycky ten dobrý obyčej mívali slavní lidé ve světě, že jsou s obzvláštní rozkoší a chutí paměti o věcech

předešle stalých a všelijaké hodnověrné historie rádi a bedlivě čítali, netoliko pro kratochvíl a občerstvení mysli, kteréž z toho pochází, ale více pro užitek, kterého odtud hojného nabývali. Dobře zajisté a vlastně vypsál historii onen výmluvný, spolu moudrý Cicero, když pověděl, že historie jest svědkyně časů, život paměti lidské, mistryně života a poselkyně starodávných věcí. Nebo v historii poznamenáno se nachází, kdy před námi jací časové byli, co let od prvního stvoření světa až do tohoto našeho posledního věku přeběhlo, a co se kterého leta znamenitého a pamětihodného v světě zběhlo. Zachovává ty věci, aby v paměti lidské zůstati mohly; neb jinak velmi snadno k zapomenutí by přišly, kdyby v spisy a knihy uvedeny nebyly. Spravuje a řídí život lidský jak mnohým užitečným naučením, tak nejvíce příklady, v nichž velebí ctnosti a tupí nešlechtnosti. Jest nám jako za posla starodávných časů a novin, abychom věděli, co se před námi dalo, a z toho opatrnosti té nabyli, jak bychom se i v přítomné i budoucí věci vpraviti mohli. Neboť, jak týž Cicero na jiném místě propověděl, nevěděti o tom, co se před tebou stalo, jest vždycky býti dítětem.

Dan. Adam z Veleslavína.

b) Účinky světla.

Světlo jest příčina vidění. V noci, když nám ani luna, ani hvězdy nesvítí, aniž světlo jaké padá v oko naše, odloučení jsme od světla zevnitřního, zůstaveni jsouce toliko hmatu a sluchu k nuznému rozeznávání věcí okolních; nedostatek jakýs obkličuje nás, nedostatek totiž světla, jež tmou nazýváme. Tu se rozžehne svíčka, a rychle spatřujeme vše předměty po celé světnici, potom vychází slunce, a občerstvené oko zírá na vzdálené krajiny, tvory, lesy a luhy v rozmanitém slohu a lesku barev před sebou rozprostřené. Světlo tedy jest to, co nám věci viditelnými činí, co nás s předměty vzdálenými spojuje, co ducha našeho na paprscích svých až do nesmírných končin donáší, do končin, kdežto jiné světy

v nesčíslném počtu jako jiskry nebeské užaslému oku se objevují.

Neskončená byla by již důležitost světla jen z ohledu toho, kdyby třeba žádných účinkův jiných nemělo; mimo to však mnohými jinými způsoby mocnost svou projevuje. Rozmanitost a krása barev, jež oko naše líbezně baví, pochází jen od světla slunečního, jehož každý paprsek ze světél všech barev složen jest. Čím mocněji působí světlo na těla ústrojná, tím rozmanitější a živější jsou barvy jejich. Byliny ve stínu rostoucí zůstávají zablédlé nebo zažloutlé, any se ve světle čerstvě zelenají; v krajinách tropických mnohem krásnějšími barvami i byliny i živočichové se skvějí, než v pasích studených, kdežto slaběji na ně světlo činí. Lidé v temných obydlich přebývající bývají barvy bledé, nezdravé, a tím zdravější barvy, čím více venku na světle se zdržují.

Světlo náleží také k mocnostem život ústrojný povzbuzujícím. Byliny ve tmách rostoucí táhnou se k otvoru, jímž světlo do prostoru jejich padá, květiny obracejí ke slunci hlavíčky své a zavíjejí se, s nemnohými výminkami, když temnost večerní nastává. Jen vznik života počíná se ve tmách, semeno klíčí v zemi, život ústrojný sám světla potřebuje k vyvinutí svému. Ještě mocněji sice činí z ohledu toho teplo se světlem spojené; že však i světlo k životu ústrojnému potřebno, věc jistá jest. Světlo činí na mnohá tělesa chemičně neb lučebně, odvozujíc vůbec kyslík ze sloučenin jeho. Tak víme, že barvy kovové, které jsou kovy s kyslíkem spojené, na slunci blednou, neb jak se říká, že slunce barvy vytahuje. Příčinou toho jest vyluzování kyslíku z barev těchto světlem slunečním. Z bylin šťavnatých vyvinuje se mnoho kyslíku na světlo sluneční; o čemž se přesvědčíme, když bylinu takovou pod zvoncem sklenným do vody na slunci postavíme, kdežto ve vodě bublinky kyslíku vystupující, u svrchu zvonu se shromáždí.

Jos. Smetana.

Přirovnání.

Chceme-li dvě (nebo více) věci k sobě přirovnávat, třeba abychom:

a) vytkli znaky a vlastnosti obou,

b) naznačili 1. v čem jsou sobě podobny a 2. čím se od sebe liší.

Přirovnávající dvě věci k sobě, musíme vždycky rozeznávat znaky i co do tvaru i co do podstaty, když zkušeností poznáváme, že často mnohý a tentýž tvar v jiné podstatě a často tatáž podstata v jiném tvaru se objevuje; dále jest tedy jednu věc k druhé všestranně a náležitě přirovnávat, t. j. co do zevnitřních i vnitřních znaků. Slova, jimiž znaky podobné i rozdílné naznačujeme, ať jsou významna a dobře volena, aby docílilo se takto slohu srozumitelného a pěkného.

Přirovnávání zvláště k tomu hodí se, aby rozum bystřil se a soudnost zmáhala se, a proto dobře učiníme, když z počátku obereme sobě ku přirovnání toliko věci *smyslné*, a postupně teprv ku *nadsmyslným* zřetel obrátíme; tak abychom napotom přirovnávali *nadsmyslné* k *smyslnému* až konečně pouze *nadsmyslné* k *nadsmyslnému*. Vizme příklady!

a) Kůň a jelen.

Podobnost. Kůň i jelen jsou ssavci čtvernozí, pěknou a štíhlou postavu mající. Oba hlavu vzhůru nesou na krku dlouhém. Tělo u obou jest štíhlé, nohy vysoké a tenké, kopyty opatřené. Srst jejich jest jemná, krátká a hladká. Oba běhají rychle. Kůň i jelen živí se rostlinami. Kůže koňská i jelení se vydělává, a slouží ku zhotovení rozličných věcí. Srsti užívá se k vycpávání, tuku ke svícení a mazání, kostí na rozličné výrobky soustružnické. Kůň se zapřahá do vozu; také o jelenu se ví, že zkrotnuv, tahati se naučí.

Rozličnost. Jelen náleží do řádu ssavců dvoupaznehtích, ale kůň, nerozdvojené maje kopyto, k jednokopytníkům se počítá. Celá postava koně jest statnější i vyšší než postava

ně zdobí dlouhá hřiva na šiji a ocas až na kotníky kdežto jelen, ocas krátký maje, krkem štíhlým ku hnutým, hlavu vzhůru nese, jejížto vysoké čelo otevraté parohy. Kůň nejvíce již okrotl, an jelen ocen bývá a raději v hustinách vysokých lesů bydlí, potravu hledaje. Koňské maso jí se málo kde maso jelení všude co zvěřina vzácnou jest lahůdkou.

V. *Bíba.*

b) Chrám a škola.

obnost. Chrám Páně i škola jsou budovy z kamene uměle vystavěny; obě mají základy, zdi a střechu, dveřmi se vstupuje a okny světlo do vnitř padá. škola vyznačují se svou výstavností, prostranností, anohými zevnějšími okrasami. Ve chrámě i ve škole jsou pro pohodlí lavice, a stěny ozdobeny jsou vatých. V chrámě i ve škole vyučuje se sv. nábozrdělává a ušlechťuje se duch lidský; ze chrámu i ze házejí lidé poučení a na duchu posílnění.

zličnost. Chrám Páně rozeznává se od školní budovy a důkladnější stavbou; on mívá více vchodů a naděni vysoká věž. Chrám nemá pater, a u vnitř jeho není příčkami oddělen, kdežto škola více pater a tato světnic obsahují. Chrámové klenutí spočívá na molouplích; ve škole sloupů není. Podlaha chrámová menná, ve škole pak prkny položena. Ve chrámě jest a kruchta, oltář a zповědnice, kropěnka a křtitelnice; e jest školní náradí. Ve chrámě se koná nejsvětější slovo boží se hlásá, ve škole se mládež užitečným vyučuje. V chrámě nabývají lidé náboženského jen, kdežto ve škole mládež i jiných pro život potřebných stí nabývá.

Tomáš J. Roněk.

adsmyslné věci přirovnáváme k smyslným, aby došly ho vysvětlení a jako před smysly postaveny byly. Smy-

slná věc stává se u přirovnávání obrazem věci nadsmyslné, ježto se buď svou povahou, vlastností nebo činností s ní shoduje. N. př. Jako oheň zlato, tak nouze přítele zkouší. Jako slunce naší zemi, tak osvěcuje učení Kristovo náš rozum.

Lidský život a měsíc.

Lidský život podobá se měsíci. Tak jako měsíce na počátku přibývá, tak i dítě dál a dál na těle i na duchu prospívajíc roste, a jako měsíc v úplňku, v mužském věku nejvyššího rozkvetu dochází. A rovněž jak měsíce plného ubývá, ubývá též síly mužovi, až konečně, co nový měsíc, stařec slabý do hrobu klesá.

V. Bíba.

C. Sloh listovní.

Sdělujeme-li myšlenky s osobami přítomnými, jest to *sloh listovní*. List (epistola) jest psána ku vzdělanému mluvu v příčinách rozličných, a proto jsou listové i látkou i formou svou přerozmaniti.

Tento druh slohu zahrnuje v sobě hlavně:

1. *Listy přátelské č. důvěrné*, jež vyměňují se mezi osobami příbuzenstvím a přátelstvím spojenými, a obsahují vše, co mezi takovými osobami sběhnouti se může. Tyto listy vyskytují se nejčastěji v životě lidském.

2. *Listy z umlvitosti aneb ze slušnosti*, jež píše sobě osoby v životě osobném neb veřejném jaksi sblížené, a jsou výsledkem zdvořilosti, kterou při některých příležitostech k osobám těmto projevujeme. Někdy podobné listy píšeme také osobám, k nimž nás pouze rozličné příčiny vízí a s nimiž v důvěrnějším spojení nejsme. Dle toho poměru musí také list náš býti sdělán. Sem náleží n. p. list prosební, list děkovací, list souželní, přání atd.

3. *Listy na zábavu*. Tyto mají místo mezi osobami, jež přátelstvím k sobě lnou a vzájemným šprýmům a vtipům uvykly.

4. *Listy poučné*, obsahující pravidla věd; umění, mravů atd. psaná osobám nepřítomným.

5. *Přípisy*, jimiž někomu, k němuž lásku, poctu či vděčnost jevíme, spisy věnujeme.

My k účelu našemu projednáme nejprve o tom, jak listy vůbec sestavovány a psány býti mají, a k čemu tuto tedy hlavně přihlížeti třeba, načež o nejobvyklejších tvarech jejich zvláště pojednáme.

O listech vůbec.

List zastupuje mluvu ústní, v kteréžto příčině třeba šetřiti a zachovávatí všech pravidel, jichž rozmluva vyžaduje, jakož zároveň o to jest dbáti, aby myšlenky v slíčnější a lahodnější roucho byly oděny a abychom v určitých okolnostech zvláště předloženě a rozvážně sobě vedli, jsouce pamětlivi slov: scripta manent (písmo zůstává).

Proto musíme přičiniti se:

- a) aby látka, o níž píšeme, byla náležitě spořádána, t. j. aby hlavní věci předcházely vždycky vedlejší;
- b) aby osoba, jíž píšeme, všemu náležitě vyrozumívala; není však potřebí, aby také někdo cizí v obsahu listu se vyznal;
- c) aby byl sloh jednoduchý a mluva také, jak jest mezi vzdělanými lidmi obvyklá a běžná, t. mluvnicky a pravopisně správná;
- d) aby nebyl list příliš dlouhý, což ovšem na látce záleží, když někdy i list krátký hledíc k malicherné věci, o níž jde, příliš dlouhým býti může;
- e) aby pisatel náležitě šetřil pravidel skromnosti. V té příčině nemá často sama sebe jmenovati, aniž domnělých svých zásluh uváděti, leč by v případě nutné potřeby prostředně stalo se.

V listu samém musíme hleděti:

1. *k látce*; 2. *k obsahu*; 3. *k osobě*, jíž píšeme, a 4. *k poměru*, v jakém k ní jsme.

1. O látce.

Jako je látka ústního s lidmi rozmlouvání, tou měrou i látka listů bývá rozmanitá podle toho, v jakém směru pomysly, pocity, žádosti a snahy své s jinými sdělovati obmyšlíme neb musíme. V tom ale, co píšeme, musíme býti velmi obezřetní, abychom snad nevčasným vtipkováním aneb úsudkem proneseným o věcech, jimž úplně nerozumíme, zlehčováním osob vůbec a zvláště vážených, nesvědomitým vyzrazováním tajností atd. nepozbyli vážnosti u osoby, které píšeme, aneb snad konečně jiným nepředložeností svou neškodili.

2. O obsahu.

Dle rozličnosti a povahy látky bývá také obsah listu rozmanit a tedy nestejný, jak ukázáno a vyloženo již v první části téhož odstavce a dovedíme ještě obšírněji až o jednotlivých tvarech listů budeme do podrobná pojednávat.

3. O osobě.

Tuto třeba především šetřiti rozdílu v tom kuse, zná-li nás osoba, již píšeme čili nic; v prvním případě můžeme ovšem poněkud volněji sobě vésti. Každým způsobem musíme však o to dbáti, abychom sami náležitou měli znalost její povahy, t. j. věděli, jak smýšlí, cítivá, jedná, jakého jest vzdělání atd., abychom dostatek byli tím jisti, že listu našemu ve všem porozumí, že jí nikde nemile se nedotkneme atd. Píšeme-li o osobě, která nás nezná, musíme hned na počátku listu omluviti se, uvesti příčinu, za kterou psáti jsme se odvážili, a snažiti se, abychom dobrý dojem na ni učinili a oblíbenými u ní se stali.

4. O poměru k osobám, kterým píšeme.

Osoba, již píšeme, může býti buď

- a) nám rovná, buď
- b) výše postavená než my, aneb

c) *nám podřízená.*

a) V prvním případě zachovejmež vždy *přátelskou nenucenost*, přihlížejíce k povaze její, jakož i k povolání a zaměstnání jejímu, dejme i listu svému ráz stavu tomu přiměřený. N. p. Je-li veselá, zjednejmež průchod vtípu zdravému, šetříce ovšem slušné míry; nemá-li mnoho času, hledme, aby list náš byl co možná krátký; bývá-li více vážná, řídme list směrem podobným. V dobách zármutku snažme se těšiti a obveseliti atd. Ale vždy pilně o to jest dbáti, abychom nevčasným vtipkováním poměr náš k ní neskalili. Pišme důvěrně nenuceně, tedy „od srdce k srdci“ ale předce obezřetně.

b) *K osobám výše postaveným* osvědčujmež *povinnou úctu*, aniž bychom nějakého přehánění v té věci se dopustili a podlé lichocení osvědčovali. Pišme zdvořile avšak přímě. Chtějíce list odůvodniti, odvolávejme se na zvláštní důvěru, kterou k nim chováme, na osvědčenou dobroti-
vost, spravedlnost, zásluhy, laskavost atd.

c) *K osobám nám podřízeným* zachovejme a osvědčujme povždy *laskavé smýšlení* a zachovejme se k nim tou měrou vážně, šetrně a uctivě, jak toho každý poctivec jest hoden; nenechávejme cítiti jim svrchovanosti své atd.

Pišme-li osobám jiného vyznání náboženského, dávejme na jevo všude snášelivost svou.

Podle stavu a poměru osob řídí se také titulatury, jež uvedeme na konci této části spisu.

1. Listy přátelské č. důvěrné.

Listy takové mohou býti obsahu buď veselého, jako n. př. při sňatku, narození, povýšení v úřadě atd., aneb smutného, jako zase n. př. při nehodě nějaké, v pádu úmrtí, ztrátě něčeho atd., jindy zase obsah jejich mezi oběma živly kolísá se.

Událo-li se něco zvláště důležitého, máme vždycky pospíšiti sobě, abychom osobě, k níž poutají nás svazkové přátelské, povinnosti vůbec neb zdvořilosti zvlášť, podali v čas

zprávu o tom, co sběhlo se, šetríce při tom tónu oznámení činěnému přiměřeného. —

Je-li věc sdílení jakousi událostí smutnou aneb dokona snad podle toho, že by velice překvapovala, káže opatrnost, abychom vhodnými slovy hned z počátku na zprávu tuto připravili a takto dobře volenými výrazy v osobě, jíž se záležitost ta týče, postupně city vzbuzovali, které by událost sama v ní nutně vyvoditi musela. Ale tato příprava musí velmi šetrně státi se, tak aby poznenáhlu samo prosvítávalo, jak list skončiti musí.

Je-li vypravovati o události radostné, dávejme na jevo, jak zároveň sami také radosti pocítujem; jakož podobně v opácné případnosti jest činiti, když děje se sdílení o něčem smutném, u kteréžto příležitosti musíme na jevo dávat, že i nás zjev tento bolestně dojal. Vynaznačujme se však při tom všemožně, abychom osobu, jíž píšeme, jako nevědomky od věci zármutek způsobující odvrátili. Mimo to jest ještě stříci se u sdílení zpráv obratu náhlého, protože žal protivným zjevem ještě zvětšuje se. Sdělujeme-li v listu se svými milými něco důvěrně, hledme, aby tón sdílení byl jednoduchý, přímý, srdečný.

2. Listy z umlavitosti neb ze slušnosti.

V těch jest nám někdy *a)* děkovati za dobrodiní aneb laskavosti, jež nám někdo prokázal; a tu nazýváme je *a) listy děkovacími*.

Tu budiž vytknuto, co as příčinu k tomu zavdalo, že dík vzdáváme; avšak bylo by nevhodno, kdybychom prokázanou nám dobrotivost buď přeháněli, aneb zmenšovali. Tón nechť tu ovládá přirozený a cituplný, ale nikoliv nucený a podlízavý. Podáváme-li v odvěti daru nějakého, číňme o tom pouze skromné připomenutí, aniž bychom rozvláčně se rozpovídali. Někdy také ku vzájemným protislužbám nabízíme aneb zavazujeme se; to ale staniž se vždy s největší obezřetností, abychom ničím a nijak neurazili. S listy takovými nesmí

nikdy odkládati se, a když nám jinak činiti nebylo lze, prosme za odpuštění.

b) *Listy prosebné* píšeme osobám v té příčině, když k nim utíkáme se, aby nám něčeho poskytly, vymohly atd. Jak již dříve připomenuto, jest se v takových případech hned na počátku listu omluviti v příčině svého kroku a odvolávati se na osvědčenou a známou dobrotivost, laskavost atd., abychom osobu, již píšeme, takto naklonili ku přijetí a vyслуšení své prosby. Přílišné podlizavosti a přehnaného pochlebování však varujme se; není to ani důstojno, ani vhodné, a mohlo by věci naší spíše škoditi než prospěti.

c) *Listy souželnými*, jež píšeme při událostech smutných, dáváme na jevo soustrast svou, n. p. při umrtí, ztrátě něčeho, nehodě se udalé atd. Není rádné, aby psaly a zasýlaly se osobě truchlící i hned v prvním okamžení zármutku, proto že by právě v tu dobu žádoucího účinku mohly se minouti; ale také není dobře, dlouho váhati, neboť bychom mohli býti obviňováni netečností a lhostejností. Mohou tu opět naskytovati se okolnosti rozličné, které také vyžadují zvláštního způsobu počínání sobě. Je-li úkolem listu, abychom někoho těšili, volme k tomu slov jádrných a právě srdečných, uvádíce důvody podstatné, jež zvláště v pravdách náboženských základy mají; planými slovy a důvody lichými málo bychom svedli. Je-li bol smutnou událostí způsobilý veliký, nesnažme se trpícího od něho zcela odvrátiti, marné by bylo vše počínání naše; ale dávejme na jevo, že n. p. nenahraditelnou ztrátu nahlížíme, spolu jí oplakáváme atd.; on dojistá v soustrasti naší vřelými slovy a živými barvami vylíčené také žádoucné útěchy nalezne.

d) *O listech blahopřejných*, které píší se ku příležitostem rozličným, jako: k narozeninám, jmeninám, k novému roku, k povýšení v úřadě aneb vyznamenání jakémusi atd. dáváno poučení již ve školách obecných. My v té příčině tedy pouze podotýkáme, že třeba v listu především vytknouti příležitost tuto, a slovy vhodně volenými a nelíčenými zjednatí průchod citům oddanosti, lásky, vděčnosti atd.

e) *Listy na zábavu.* V těchto listech dovolu-
koliv citu neuráží. Vtip jest tu ve svém právi
srovnávati věci a rozmanité zjevy, jakož i také zabi-
věci k druhé podobností nápadné; avšak třeba, ab
určitého středu dalo se, proto že by jinak by
jednoty. Vylučuje se ovšem každékoliv nemotorné
jakož i pichlavé urážení druhého.

f) *Listy poučné.* Ty mají účelem poučiti něl
jenž nás byl za to požádal. Látka k tomu může
rozmanita, vzata buď z některého odvětví vědy
aneb udělíme někomu rady ve zvláštních událostech
dech života atd. Ton v listu takovém budiž dův-
dnání jednoduché a srozumitelné a pokud lze zř-
bavným podané; jest však vésti sobě tuto velmi š-
chom snad nátěrem jakési vypínavosti a nadutost

g) *Přípisy.* V listu, jímž někomu spis svů-
at všude prosvítá láska a vděčnost, která vedla k
že věnování učinili jsme.

Výměr (definitio).

Výměr jest vymezení, stanovení a určení určitého
t. j. udání všeobecných a zvláštních znaků jeho tak
patrné bylo, jak jimi od každého jiného liší se.
měry, musíme zřetel míti:

- a) na jeho *znak rodový* (nota generis proximi);
jen takové pojmy jsou zahrnuty, jež s pojmem
určuje, nejnižěji jsou spojeny, jiné vylučují
bychom n. p. chtěli stanoviti pojem „člověk“
vytknouti, že všeobecným znakem jeho jest
u bližším ještě označení „živá.“ Tím však poje-
rozeznává se toliko od věcí neživých, podobně
„zvíře,“ o němž také může říci se: „zvíře
živá.“ V té příčině sluší dále ještě vytknouti
- b) *znak jeho rozeznávací*, jímž od každého po-
druhu výhradně se liší; tedy u člověka, že

a *svobodnou vůli* a že *na zemi žije.*“ A tak stanovil by se výměr o pojmu „člověk“ takto:

„Člověk jest bytost živá, má rozum a svobodnou vůli a na zemi žije.“

Výměr nesmí býti:

- a) *příliš volný*, aby neuváděl pouze znaků, jež také jiné pojmy v sobě uzavírají. N. p. „Zvíře jest bytost životná,“ nebylo by náležitým výměrem, poněvadž také „člověk jest bytost životná,“ ba i rostlina;
- b) *příliš těsný*, kdyžby totiž neobsahoval vše, co stanoviti má, vylučuje některé k pojmu náležející znaky. N. p. Rostlina jest věc životná. (Sem náleží jestě vytknouti, čím od zvířat n. p. liší se);
- c) *sáporný*, když nestanoví, co vlastně věc jest. N. p. Kámen *není* rostlina. Takový výměr připouští se toliko, když ho pozitivně stanoviti nemůžeme. N. p. Tma jest *nedostatek* světla.
- d) Výměr nechť neobsahuje slov, která nějakého vysvětlení mají potřebí. N. p. Slova útěchy jsou *nektarem* pro nešťastného.
- e) Pojmy a slova, jichž výměr má býti podán, ať se neopakují ve výměru. N. p. Kruh jest pravidelná křivka, jež v kruhu okolo středu se otáčí.
- f) Třeba vysvětlovati pokud to lze slova, jichž výměr jest činiti, jinými *stejnorodými*; t. j. podstatná jmena podstatnými, slovesa slovesy atd. Někdy to ovšem nejde. N. p. *Ctnost* jest stálá *náklonnost* činiti vše, co s mravními zákony srovnává se. *Obávati se* jest *pochybovati*, že čehož si přejeme, nestane se. *Moudrý* jest, kdo k dosažení účelů dobrých užívá prostředků vhodných, jež mravnosti nejsou na odpor.

Hádanka.

Co do podstaty náleží k výměrům také hádanka; neboť musíme při rozlušťování jich uváděti takové znaky pojmu, aby

z nich patrně vysvítal, byl důmyslným a patrným. Co do formy řadí se hádanka spíše k básním.

Jestif, jak již dříve praveno, hádanka hříčkou a výplodem vtipu, jenž dovede po jakousi dobu baviti, jakož značně přispívá ku bystření důvtipu. — Jest pak

- a) *Hádanka slabičná* (šarada), která buď jednotlivé slabiky aneb jednotlivé hlásky uvádí, z nichž buď jedno neb více slov uhodnouti lze. N. p.

Kolem slunce jedna, dvě se točí,
třetí vybuzenou se člověk rozdivočí;
celek kvítek zábava tvých očí (země-žluč).

První s druhou kvítko značí
Chloubu každé zahrady,
Mužovi po boku kráčí
Druhá s třetí, bez vady;
Máš rozluštit první s třetí —
Celek patří děvčeti. —

První s druhou očekává,
Kdo rád vidí stromy kvést,
Třetí blaho nám jen dává —
Celek jméno chlapce jest. —

První bývá jmění zhoubce,
Druhou první rovna soudce,
Obě někdy v Čechách vévodily,
Dokud Češi ryzí Češi byli. —

První s druhou jest jídlo chutné,
Kteréž třetí zapovídá,
Třetí samo v sobě jest smutné,
V celém člověk plesy strojívá.

To co první, druhá v Čechách pěla
Božské než se hvězda víry skvěla,

Druhá, třetí času vychvátila,
 V oslavu vlasteneckou navrátila.
 Celé slovo roste na poli,
 Zralé přijímá se v stodoly,

První k stavbám dává látku,
 V druhé má svět svoji matku,
 Třetí zájmeno jest k ptaní,
 Však jen zřídka k užívání.
 Celé slovice, básník z dávnověkých dob,
 Jemuž potměšilců nevděk nebyl vhod. —

- b) *Anagram* — jest vlastně hříčka, která unavuje a čas maří, a záleží v tom, že překládáním písmen některého slova, jiné od původního rozdílné vzniká. N. p. brk — krb; kos — sok; pec — cep atd.
- c) *Hádanka písmenková* (logogryph), která v tom záleží, že obyčejně první písmena dle udání změní se a ostatní se nechávají; čímž rozličná slova tvořiti lze, která se známky vysvětlujícími uvedou se. N. p.

Dokud člověk živ jest, s **d** to v sobě má, s **k** jest nástroj ku střelbě, ber ho oběma, abys lépe měřil, k tváři rukama.

Má-li **m** to, tím **si** rány hojíte; s **p** to ale na zvířátka strojíte. S **j** to v lesinách šumí; s **B** to za Šumavou bydlí.

Kvítek jsem a z jara oko tvé bavím;
 Utni po předu **dvě** písmena,
 Již co ryba proti proudu se stavím.
 Zas **dvě** utni: tu lecjaký necena,
 Chuďas mnohý si mně osvojuje
 A na délku ještě natahuje.

Jest-li snědlo od **p** příliš potravy,
 Nechť to s **I** zas napraví.

Tříslabičné s **m** se vždy nenávidí,
 Strach má člověk, zvíře, když ho uvidí,
 Bez **m** má se všeobecně ctíti,
 Zvláště u mládeže vážnost mítí.

d) *Hádanka prostá*, jež v tom záleží, že naprosto uvádějí se známky, určitý pojem dostatečně označující. N. p.

Přišel k nám bílý kůň, zalehl nám celý dvůr. — Stojí v poli hůlčička, — na té hůlce kulička; — a v té duté kuličce — hvězdiček na tisíce. — Čtyry nohy, čtyry rohy mám, — avšak nechodím, ni netrkám. — Tvrdá jsou má záda, — na ně se mnoho nakládá; — lidé v pole dne — potřebují mne. — Ačkoliv jen sloužím, — proto se nesoužím; — okolo mne stává — více menších služebníků; — samých čtvernožníků; — toť má sláva. — Rozvaž to na mysli, — kdo jsem, se domysli. — Má to velkou hlavu, malinké mozejčky, na hlavě korunku, stojí to na jedné noze, nikdy to nespí a přece jiným spaní dává.

Titulatury.

Právě vzorné byly titulatury staročeské: osobám stavu panského říkalo se *urozený*, rytířům *statečný*, panošům, lidem erbovním a jiným honoracím *slovutný*, měšťanům *opatrný*, se-dlákům *poctivý*. Názvy to vesměs významné a každému stavu přiměřené, jichžto žádoucí aspoň částečné obnovení není ne-možným.

Jak tuto titulatury uvádíme, jsou výplodem snahy, aby jednak srovnávaly se s panujícím mravem nynějším, jinak také s chvalitebnou jednoduchostí staročeskou.

Především rozeznáváme *osoby hromadné* (úřady, sbory, ústavy atd.) a *osoby jednotlivé*. Jiný rozdíl jest mezi stavem *světským* a *duchovním*. Při každé tituluře rozeznává se: a) *oslovení*, b) *promluva*, c) *podpis*, d) *nápis* č. *adresa*.

I.

Titulatury světské.

Císaři a králi.

a) Vaše Císařské a Královské Veličenství! *b)* Vaše Cís. Král. Veličenství. Vaše Veličenství. *c)* Vašeho Cís. Král. Veličenství nejponiženější, nejposlušnější, věrně oddaný; *d)* Jeho Císařskému Královskému Veličenství atd.

Arciknížatům rakouským.

a) Vaše Císařská Výsost! *b)* Vaše Cís. Výsost. *c)* Vaší Cís. Výsosti nejponiženější a nejposlušnější. *d)* Jeho Cís. Výsosti, Nejjasnějšímu Pánu, Panu Arciknížeti N. N.

Knížatům.

a) Vysoce urozený p. kníže! (Od podřízených : Vaše knížecí Milosti!). *b)* Vaše knížecí Milost. *c)* Vaší vysoké urozenosti (Vaší Milosti) nejponiženější (nejposlušnější) . . . ; *d)* Vysoce urozenému (Jeho Milosti) pánu, panu N. N. knížeti atd.

Hrabatům.

a) Vysoce urozený p. hrabě! (Milostivý Pane!)*) *b)* Vašnost. (Vaše hraběcí Milost.) *c)* Vysoce urozeného pana hraběte ponižený (poslušný) sluha; *d)* Vysoce urozenému (Jeho hraběcí Milosti) pánu, panu N. N. atd.

Svobodnému pánu (baronu).

a) Vysoce urozený p. barone! (Milostivý pane!) *b)* Vašnost. (Vaše Milost.) *c)* Vašnosti (Vaší Milosti) ponižený (po-

*) V závorce uvedené titule týkají se osob podřízených.

slušný) sluha! *d)* Vysoce urozenému pánu, panu N. N., svobodnému pánu atd.

Šlechticům nižšího řádu.

a) Urozený Pane! *b)* Vašnost. *c)* Vašnosti oddaný; *d)* Urozenému pánu, panu atd.

Tajným radám náleží titul „Excellence“, který předchází titul „knížecí, hraběcí“ a vedle kteréhož se titule rodu užívá toliko v adrese. N. p. *a)* Vaše Excelenci! *b)* Vaše Excelenci. *c)* Vaší Excelenci nejponiženější atd. *d)* Jeho Excelenci, vysoce urozenému pánu, panu N. N., c. k. skutečnému tajnému radovi atd.

Rektorům vysokých škol, profesorům, doktorům a jiným učeným osobám.

Rektorům náleží titul „*Magnificence*“. *a)* Vysoce učený n. Slovtuný pane! Vaše Důstojnost. *b)* Vaší Důstojnosti oddaný . . . *c)* Vysoce učenému, Slovtunému pánu, panu atd.

Úředníkům se dává obyčejně titul podle úřadu, který zastávají. N. p. Vysoce Důstojný n. Vele důstojný pane Dvorský Rado! Pane Plukovníku! atd.

Jsou-li však tyto osoby stavu šlechtického, řídí se titul podle toho. — Úředníkům nižším píše se: Velectěný n. Velevážený Pane! atd.

Měšťanům — honoracím nešlechtickým.

a) Vysoce Vážený n. Velevážený Pane! *b)* Vašnosti n. Vy Pane. *) *c)* Vašnosti oddaný.

Pozn. Služebné osoby píší pánům svým: Milost Pane! n. Jemnost Pane!

*) Místo „Blahorodí“ z Německého poslého píšeme dle okolností: Vzácný Pane, Velectěný, Velevážený, Mnohovážený, Vážený, Ctěný a. t. d.

V kontextu listu miluje Čech, kde dává se v promluvě titul „Vašnost“ užívati o činech osoby, které píše, zdvořilého slova „ráčiti“. N. p. V ten den, když Jste mne navštíviti ráčil. — Neračte mně toho v zlou stráunku vykládati atd.

K osobám nižším, řemeslníkům, již nám pracují, píšeme zkrátka: Milý Pane! Pane Mistřel! atd.

Důvěrným listům etiketa žádné titulatury nepředpisuje.

II.

Titulatury kněžské.

P a p e ž i.

a) Svatosti papežská! Svatý Otče! *b)* Vaše Svatost neb Otče Svatý. *c)* Vaší Svatosti papežské nejposlušnější. *d)* Jeho Svatosti papežské N. N., nejslavněji panujícímu Otci církve římské katolické.

Kardinálovi.

a) Vaše Eminenci! *b)* Vaše Eminenci. *c)* Vaší Eminenci nejposlušnější. *d)* Jeho Eminenci N. N. kardinálu (biskupu, knězi, jahnu) sv. římské církve (následuje další titul sídla jeho).

Arcibiskupovi.

a) Nejdůstojnější Arcibiskupe a Pane! *b)* Vaše Arcibiskupská (Knížecí) Milost. *c)* Vaší Arcibiskupské (Knížecí) Milosti nejposlušnější. *d)* Jeho (Knížecí) Milosti; Nejdůstojnějšímu Panu Arcibiskupovi atd.

Biskupovi.

a) Nejdůstojnější Biskupe a Pane! *b)* Vaše Biskupská Milost. *c)* Vaší Biskupské Milosti nejposlušnější. *d)* Jeho Biskupské Milosti, Nejdůstojnějšímu atd.

Přednostům kapitol katedrálních, prelátům,
opatům klášterním.

a) Vysoce Důstojný Pane Preláte! *b)* Vysoce Důstojný
Pane n. Vaše Milost. *c)* Vaší Milosti poslušný. *d)* Jeho
Milosti Veleďústojnému (opatu) atd.

K a n o v n í k ů m.

Veleďústojný Pane! atd.

Kanovníkům čestným, biskupským vikářům,
děkanům a notářům.

a) Vaše Důstojnosti! *b)* Důstojný Pane. *c)* Vaší Dů-
stojnosti oddaný; *d)* Důstojnému Pánu atd.

F a r á ř ů m.

a) Velectihodný n. Velebný Pane! *b)* Vašnosti. *c)* Vaš-
nosti s úctou oddaný; *d)* Velectihodnému nebo Velebnému
Pánu atd.

K a p l a n ů m a j i n ý m k n ě ž í m.

Ctihodný Pane! atd.

P ř í k l a d y,

z nichž mohou žáci seznati, jak jest vésti sobě v okolnostech
rozmanitých.

1. Syn píše rodičům z cesty své.

Nejdražší rodiče!

Zajisté Jste žádostivi zvědět, jak se mně vede na první
delší cestě, kterou jsem o nynějších prázdninách podnikl. Po-
užívám tedy prvního volného okamžiku, abych Vám oznámil,
že jsem se šťastně dostal do Terstu a že se raduji z úplného

zdraví. Na cestě, která uběhla beze vší nehody, nezdržel jsem se nikde, a byl již večer, když jsem do Terstu dorazil, kde nyní již pátý den jsem.

Neočekávejte, že Vám budu líčiti krásu tohoto velikolepého města a jeho okolí; učiním to v některém pozdějším psaní. Tentokráte povím Vám jen tolik, že jsem byl zcela překvapen.

Avšak jakkoli oko mé sotva stačilo hleděti na všechny ty skvělé a nevidané zjevy, jaké se mi tu naskytovaly, nicméně první dni mého pobytu zde neobvyklý a cizí život mne obklopující poněkud mne duševně skličoval, i musím se vyznati, že se mně zastesklo po domovu. Jest právě v cizině všecko jiná než doma, i poznávámeť to dobré, jehož v otcovském domě požíváme, ve vší plnosti jeho teprv tenkrát, když ho musíme pohřešovati. Zatím však jsem již zde dosti přivykl, a líbí se mně zde. Hlavní věc jest, že jsem docela zdrav, i nepocítuji dosud na sobě žádného nepříznivého působení neobvyklého podnebí.

Přeji Vám od srdce, abyste i Vy dokonalého zdraví požívali, jakož doufám, že tak jest, a končím ujištěním, že nikdy nepřestanu se snažiti, abych se stal hodným Vaší lásky a starostlivé péče, a dokázal, že jsem povždy

poslušný a vděčný syn
Isidor Červený.

V Terstu, dne 10. srpna 18 . . .

(J. Malý.)

2. Sestra oznamuje bratrovi onemocnění otcovo.

Milý bratře!

Víš, kterak náš dobrý otec již po delší čas na všelijaký nedostatek svého zdraví si stěžoval, což ovšem při jeho vysokém věku nemůže býti nikomu divno. Předěšlý týden však opravdu se rozstonal, a postup nemoci jeho béře na se tvářnost povážlivou. Již několik dní nemůže ani lože opustiti, a jakkoli nás lékař ujistuje, že není se při tom báti žádného nebezpe-

čenství, nemohu se přece zbaviti myšlenky, že lidumil muž, vida úzkost ve tvářích našich, skrývá před námi své obavy, aby nás jenom nezarmucoval. Nesmím teď váhati, drahý bratře, oznámiti Tobě skutečné nebezpečí v jakém se milovaný otec náš nalezá, neboť jest nevyhnutelně potřebí, abys co nejrychleji k nám přijel, neboť nejenom sám úzkostlivě po Tobě touží, nýbrž my všickni máme i Tvé rady a potěchy.

Doufám, že to stačí pohnouti Tebe k největšímu s i hledíme nedočkavě vstříc Tvému brzkému příjezdu. Ob pro matku naději se dobrého účinku Tvé přítomnosti již chudák celá zemdlena jak úzkostí tak i namáhavou o všemožné ošetřování drahého nemocného.

S netrpělivostí očekává Tě

Tvá

Tebe srdečně milujíc

Miloslava.

V Rokycanech, dne 6. dubna 18...

(J. Malý.)

3. Studující prosí svého strýce, aby směl u něho prázdniny strávit.

Velevážený pane strýčku!

Vy jste mi již tolik dobrodiní prokázal, že s úplnou věrou s novou prosbou k Vám přicházím.

Byl jsem po šest neděl nemocen; přestál jsem hroznou nemoc, a tou jsem tak zeslábl, že mi lékař radí, aby nějaký čas na venek se odebral a čerstvým vzduchem po se zotavil. Ježto nikoho nemám, ke komu bych se s takovou důvěrou obrátiti mohl, jako k Vám, předobrá strýčku; teď srdečně prosím, byste mi laskavě dovolil, Vás navštívit a tošni prázdniny u Vás strávit.

Slibuji Vám upřímně, že Vám žádného nepohodlí nebudu, ale že se tak zachovám, jak toho žádati budete, ať by mne těšilo, kdybych Vám při nějaké práci, ať v zájmu nebo doma, mohl býti nápomocen.

Kojím se nadějí, že i této mé prosby, jest-li Vám to možná, neoslyšíte.

O laskavou odpověď prose, trvám se vší úctou

Váš

poslušný a vděčný bratracec

Karel.

V Praze, dne 16. června 1879.

(V. Bíba.)

4. Studující děkuje panu faráři, jehož přičiněním nadací na 100 zl. r. č. ročně obdržel.

Velectihodný a důstojný pane!

Často byl jsem svědkem, jak nemile dojalo Vás každé vyslovení děků, jež Jste neobmezenou dobrotivostí svou mnohokrát již zasloužil, a dobře se pamatuji, jak i mne díky vzdávajícího otcovskými slovy Jste káral; avšak dnes budiž mi dovoleno, Vám, velectihodný pane, srdce své otevřítí, abyste seznal, jak díky překypuje.

Jak radostný byl domu otcovskému a zvláště mně den včerejší! Otec obdržel včera od Vás list, nedočkavě očekávali jsme všickni, až jej přečte, abychom jak obyčejně na zdraví Vaše mohli se tázati. Avšak nedlouho četl otec, ruka se mu třásla, slzy radosti vstoupily mu v oči, a objev mne překvapěného, třesoucím se hlasem volal: „Nyní jest konec starostí mé o tebe!“

Vzal jsem podané mi psaní, a zaplesalo srdce mé z obsahu jeho; neboť Bůh řídil kroky Vaše, ano se Vám, velectihodný pane, podařilo, uprázdněné nadací ročních 100 zl. r. č. pro mne na šest let získati. I já slze, objal jsem staříčkého otce a celá rodina sdílela radost mou. Kdyby Jste byl, dobrotivý příznivce, v tomto okamžení do našeho bytu vkročil, nikdy by Jste byl účel Váš, činiti jiné šťastnými, tak vyplněn nespátřil, jako tenkrát.

Račte zatím přijeti písemně nejvřelejší díky moje a celé rodiny naší, jakož i nejrůznější a nejzbožnější přání jinocha,

jemuž se dobrotivostí Vaší zakalená již budoucnost opět vyjasnila, aby Vám Nejmilostivější všechnu péči a přičinění o mne nahraditi a život Váš dlouhá ještě leta k Vaším dobročinným účelům prodloužiti a Vás sliti ráčil.

Ubezpečuji Vás, Velectihodný pane, že tohoto dobrodiní nikdy litovati nemáte, neboť přičiním se všemožně, abych se nejen Vaší přízně i budoucně hodným stal, nýbrž i dle Vašeho příkladu kde jen lze dobrodiní prokazoval, a takto Vaši dobrotivost jiným splácel. Jakmile jen školní práce dovolí, nepomenu osobně ještě jednou nejsrdečnější díky své projevití.

V Praze, dne 12. května 1878.

Váš nejvděčnější
Jos. Bláha.

(Jos. Smolík.)

5. Příteli, jemuž zemřel otec.

Drahý příteli!

Není mne tajno, že marný bývá každý pokus, těšiti někoho, jenž utrpěl takovou ztrátu, jakáž potkala Tebe. Pročež také list můj nemá míti jiného významu, než abych Ti vyslovil svou nejsrdečnější soustrast a zároveň upozornil Tě na některé poměry, kteréž žalem zakalené myslí Tvé jeví se snad v temnějším světle, nežli v pravdě jsou.

Ztratil Jsi otce milovaného, což bez odporu jest ztráta veliká, nenahraditelná; avšak ztratil Jsi otce, jehož poctivost, příčinnivost a správnost zůstavily v každém, kdož kdy s ním obcoval, čestnou upomínku, tak že s hrdostí můžeš hleděti na rov, jenž kryje srdce tak šlechetné.

Umráním otcovým připadly na Tebe nové povinnosti, těžké starosti; jakož nejstaršímu synu a nynější hlavě rodiny bude Ti pečovati o letitou matku, o nedospělé bratry a sestry. Ale jest to snad úloha, již nedostály by svěží síly Tvé, kterýž nejenom vládneš vědomostmi všestrannými, ale právě také zvěčnělým otcem Svým záhy Jsi byl uveden v proud praktického života, v němž se tak zdárně pohybuješ? A mimo to zůstavil

enutelný otec spořádanou domácností, ano i slušné
 céž pod Tvou obezřetnou správou nejen zachováno,
 noženo bude, aby si jednou s potěšením — znám
 — položil je v ruce dorůstajících bratří a sester.
 li tedy ctím Tvé synovské city a dovedu změřiti
 , přece, tuším, není příčiny, proč by si se oddával
 žalu, kterýž obyčejně v zápětí má škodlivou málo-
 mladého i vzdělaného muže nehodnou zmalátnělost.
 nosti Tvé nedovolují tomu, aby si nečinně položil
 , zadumav se v trudné přemítání.

í, příteli drahý, vzpřímiž hlavu, zapuď přílišnou
 uchop se mužně práce, neb jenom takto budeš je-
 ru toho, jenž odebral se na věčnost s upokojením,
 diny položeno jest v ruce syna zdárného, schop-
 ečného.

ládej mně za marnivost, připojím-li, zavíraje tyto
 přátelské ujištění, že s největší ochotností na každé
 spěju Ti radou i jakoukoli pomocí.

Tvůj

až do smrti věrný

Emanuel Benda.

o chovicích, dne 8. května 1879.

(J. Malý.)

6. Odpověď.

Milovaný příteli!

Tvůj velmi mne potěšil a téměř zázračně povznesl
 sl mou. Děkuji Ti srdečně za přátelská slova, dý-
 m citem, tak i moudrou rozšafností. Ano, pravdu
 i a jen činnosti jest potřebí, abych jednal podle
 ého otce, na nějž po celý život s vděčností chci
 ako na vzor šlechtnosti a poctivosti. Ovšem jako
 nezacelí se jedním dnem, tak i bolest duševní
 težli delším průběhem času. Avšak zahanbím Tvé
 radnu v zmalátnělost, vrhnu se v zápas s každou
 drahé osoby pohlížejí s důvěrou ke mně jako

k sloupu, na němž spočívá jejich naděje, jejich budoucí
Vím, že i Tebe potěším, drahý příteli, dokáži-li, že obav
byly jalovy a klamny. Budeš se mnou spokojen.

Děkuji Ti srdečně za Tvou upřímnou soustrast a z
něžné nabízení Své rady a pomoci. Buď ubezpečen, že
padě potřeby důvěrně se obrátí k Tobě

Tvůj

věrný a nezměnit

Alois Hulka

V Písku, dne 14. května 1879.

7. Novoroční přání studujícího dobrodinci svému stav duchovního.

Veledůstojný pane!

Poprvé v celém mém živobytí jest mi slaviti den n
roku mimo domov. Jakkoli smíšené jsou city, které prá
touto okolností ovládají duši mou, přece zřejmě mezi nin
níká touha, abych, použiv této slavné doby, alespoň po
naznačil neobmezenou úctu a vděčnost, jakouž v srdci ch
k Vaší Důstojnosti.

Dospívajícím věkem vždy zřetelněji staví se mně
oči vrchovatá míra dobrodiní Vámi mně prokázaných. R
poučením i hmotnou podporou hojně Jste doplnil, čeho
stávalo se dobrým mým rodičům hledíc k mému vychov
dalšímu vzdělání. Vámi uveden jsem na dráhu, na nížto
mně kyne hvězda osvěty.

Zpomínaje každodenně dobrotivé ochoty a něžné t
vosti Vašnostiny, kterouž Jste ráčil probouzející se zá
duševních mých schopností pěstovati a směr jejich řídití, j
pochopuji božská slova Spasitelova: „Nechte maličkových k
přijítí!“ Že právě na tato evangelická slova upamatuj
skutky Vaší Důstojnosti, budiž Vám důkazem, jak hor
přeji, aby věčný Bůh zdravím, štěstím, spokojeností a
hým věkem ráčil Vám odměniti vše dobré, cožkoli Jste
prokázati ráčil.

Blaženou radostí naplňuje mne zpomínka, že o příštích prázdninách opět popřáno mně bude, patřiti v přívětivou tvář Vašnostinu, čerpati zábavu i poučení z bohatého zřídla šlechetného ducha Vašeho a spolu snad i dokázati, že símě Vámi v duši mou zaseté nepadlo mezi trní, nýbrž blahodějně se ujalo.

Uzná-li Vaše Důstojnost, že původem této naděje nebyla klamná marnivost a samolibost, o jak zaplesá

Vaší Důstojnosti

nejoddanější a nejposlušnější

Petr Záruba.

8. Syn omlouvá se před otcem v příčině nepodstatného nářku o špatném chování.

Předrahý Otče!

S úžasem četl jsem v posledním Tvém dopise, že Ti doručena byla zpráva o mém nepořádném a zhýralém životě v Praze. Podotýkáš sice s obvyklou něžností, že nářku takovému nepřikládáš nižádné víry; avšak z chladnosti listu Tvého seznávám nicméně, že v duši Tvé usadilo se jakési šeredné podezření.

Nevím, zdali udavacké k Tobě donesené zrno vyklíčilo z přepjaté starostlivosti přátelské anebo z podlé jizlivosti závistnické; ale s nejlepším svědomím ujišťuji Tě, milovaný otče, že došlo Tebe obvinění křivé a nepravdivé.

Nemoha se domyslit, že zavdalo nepovolnému udavači podnět, aby se buď v zlém úmyslu postavil mezi Tebe a mne; dlouho jsem přemítal, která as událost v minulosti vrhla snad zdánlivý stín nepořádného chování na mne. Probrav takto svědomitě celou dobu posledního roku, nalezl jsem pouze tři dni, kteréž snad byly příčinou obavy nebo obžaloby nevčasného donašece. Před třemi měsíci byl totiž přítel můj povýšen na hodnost doktorskou, za kterouž příčinou pozval do bytu svého k veselé společné večeři několik soudruhů a známých, mezi nimiž i já jsem byl. Jiný přítel o něco později k oslavení svých jmenin sezval taktéž důvěrný kruh přátelský k ve-

černí zábavě, a sice do hostince, protože byt jeho neposkytoval vhodného místa; také já byl mezi pozvanými. Před čtrnácti dny připadaly, jak jest Ti povědomo, moje narozeniny. Slušnost i obyčej vyžadovaly toho, abych i já za touto příležitostí pozval k sobě skrovnou společnost přátel k zábavě. Ve všech třech případech trvala zábava ovšem o něco déle; avšak povždy přísně šetřila mezi slušné mírnosti a neporušeného mravu.

Toť, drahý otče, upřímný a úplný obsah mé zповědi, v kteréž zajisté dostane se mi Tvého rozhřešení. Cokoli nad toto vyznání bylo Ti snad vypravováno, spočívá buď na klamném omylu, buď na lživé zlomyslnosti.

Doufaje tudíž, že podané Tobě ospravedlnění bude dostatečno, aby rozptýlilo chmůry Tvého podezření, toužebně budu očekávati od Tebe nejbližšího listu, dýšícího touž otcovskou láskou, kteréž až posud se těšil

Tvůj

poslušný a vděčný syn
Jaroslav.

V Praze, dne 2. června 1879.

D. Sloh jednací č. právní

zavírá spisy, jež látku svou berou z rozličných a vzájemných vztahů života obecného.

Jest pak sloh tento *a) nižší*, a *b) vyšší*.

Nižší sloh jednací (všední č. obecný) zavírá jednání občanů mezi sebou; *vyšší*, náležící k jednání veřejnému, předpokládá umění zvláštního stavu, a slove jinak *veřejný* č. *úřední*, *soudní* — *dvorní* (Kanzleistil).

Má forem přemnoho, jako n. p. účty, kvitance, obligace, dlužní úpisy, směnky, vysvědčení, smlouvy, rozsudky, výměry, listy provolávací atd. *)

*) O nižším slohu nabývají žáci již v obecné škole dle nové osnovy učebně náležitého poučení, když tuto pro život praktický se připravují; a vyšší sloh jednací jest zase mimo obor školy. A proto nepojednáváme zde o jednotlivých jeho tvarech

Prosaický sloh má také ještě větev, již se říká *sloh nápisový* č. *lapidární* (Lapidarstil), který totiž na budovy, sochy, mince atd. nápisy tvoří. Mezi těmi zvláštní jest *nápis letočetný* (Chronogramm), když totiž všechny v něm obsažené litery, u Latiníků za čísla užívané, zvláštní barvou se nastíní, a ve svém součtu číslo roku, kdy pomník byl zbudován aneb muž zemřel atd. vyznamenávají.
